

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Josefine Andreasson

En varmare planet – ett kvinnoproblem

Kvinnors möjlighet att få skydd från klimatrelaterade katastrofer genom flyktingstatus alternativt den miljörättsliga principen om "Common But Differentiated Responsibilities"

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Moa De Lucia Dahlbeck

Termin för examen: Period 1 VT2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	9
1.1 Allmänt	9
1.2 Problemformulering och syfte	10
1.3 Frågeställningar	12
1.4 Avgränsningar	12
1.5 Perspektiv och metod	15
1.6 Forskningsläge	18
1.7 Material	21
1.8 Disposition	23
2 KLIMATFÖRÄNDRINGAR OCH MIGRATION	24
2.1 Nexus mellan klimatförändringar och migration	24
2.2 Kartläggning av scenarion bakom klimatmigration	25
2.3 Definitionsproblematik	26
2.4 Den socioekonomiska dimensionen	29
2.4.1 Globalt	29
2.4.2 Grupp-och individnivå	31
2.4.2.1 Kvinnor och sårbarhet	34
2.4.2.2 Migration som en (o)möjlighet	35
3 RELEVANTA FOLKRÄTTSLIGA REGIMER	37
3.1 Internationell flyktingrätt	37
3.1.1 Grundläggande	37
3.1.1.1 Flyktingkonventionen	38
3.1.1.2 Komplementärt skydd	38
3.1.2 Flyktingdefinitionen	39
3.1.2.1 Välgrundad fruktan	40
3.1.2.2 Förföljelse	41

3.1.2.3	Nexus till en konventionsgrund	43
3.1.2.4	Utanför sin hemstat	45
3.1.2.5	Könsrelaterad förföljelse	46
3.2	Internationell rätt om mänskliga rättigheter	46
3.2.1	Grundläggande	46
3.2.2	Klimatförändringar och internationell rätt om mänskliga rättigheter	51
3.2.2.1	Möjliga rättighetskränkningar för kvinnor vid klimatförändringar	51
3.2.2.2	Staters skyldigheter vad gäller kvinnors rättigheter vid klimatförändringar	53
3.2.2.3	Ett internationellt ansvar för kvinnors ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter vid klimatförändringar?	55
3.3	Internationell miljö rätt	57
3.3.1	Grundläggande	57
3.3.2	Klimatförändringsregimen	60
3.3.3	Principen om CBDR	61
4	KVINNORS MÖJLIGHET TILL SKYDD	64
4.1	Flyktingstatus	64
4.2	Principen om CBDR	70
5	SAMMANFATTANDE DISKUSSION OCH SLUTSATS	75
	KÄLL-OCH LITTERATURFÖRTECKNING	78
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	94

Summary

Migration is a considerable, as well as an inevitable, consequence of climate change. As the frequency and dimension of climate change events increase, climate induced migration will increase as well. Not all states have contributed equally to the anthropogenic climate change, nor do they face the same risks connected with it. Furthermore, climate change does not affect everyone within a state in the same way, since some groups and individuals therein are more vulnerable than others. Women are often considered constituting one such group, who often, due to social and economic inequalities, are more adversely affected by climate change compared to men.

The purpose of this thesis is to examine the possibility of female climate migrants to be granted refugee status under the 1951 Refugee Convention and its 1967 Protocol, and also whether the international environmental law principle of “Common But Differentiated Responsibility” (CBDR) can offer this group of individuals protection by obliging states to receive them. I take a “Human Rights-Based Approach” (HRBA), since international human rights law is used to examine both possibilities for protection. Moreover, inspired by an intersectional risk perspective, I consider how the interplay between various systems of power result in women’s vulnerability to climate change events.

Depending on such interplay, the vulnerability of women varies. A woman’s vulnerability worsens if adversely affected by a climate change event, which, in turn, can result in serious denials or violations of basic human rights, which her home state is at least partly responsible for, because of its act or omission. Using a HRBA, a situation like this may amount to persecution, especially if the woman is exposed to intersectional discrimination. However, the remaining prerequisites in the refugee definition must be established before refugee status can be issued. Consequently, the possibility for female climate

migrants to be granted refugee status exists, but is strongly limited, and therefore of little practical value for the women in need of protection.

While international refugee law is closely related to international human rights law, the relationship between international environmental law and international human rights law is less clear. The principle of CBDR takes into account that different states have contributed to the anthropogenic climate change to various degrees, and that different states do not have the same capabilities when it comes to responding to its consequences. According to the principle of CBDR, states have a common but differentiated responsibility to tackle climate change. A state's degree of responsibility depends, among other factors, on its resources, capabilities and economic development. If the principle of CBDR is extended in a way that allows it to take states' different socioeconomic capabilities to address various forms of discrimination and inequalities into account, the intersectional risk perspective may become the bridge between international environmental law and international human rights law that allows the principle of CBDR to identify a common but differentiated responsibility to receive female climate migrants. Such a responsibility is based on states' extraterritorial human rights obligations, and on the fact that states not only have contributed to the anthropogenic climate change and climate induced migration to various degrees, but also have different capabilities to address various forms of discrimination and inequalities.

Sammanfattning

Klimatrelaterad migration är en betydande och oundviklig konsekvens av klimatförändringarna, och något som kommer att ske alltmer i takt med att klimatrelaterade händelser och katastrofer sker med ökad frekvens och magnitud. Olika stater har bidragit olika mycket till de antropogena klimatförändringarna, med vilka riskerna är ojämnt fördelade mellan stater och områden världen över. Vidare är vissa grupper särskilt sårbara inför klimatförändringarnas effekter. Kvinnor anses ofta utgöra en sådan grupp, då de på grund av sociala och ekonomiska ojämlikheter ofta drabbas mer av klimatförändringarnas konsekvenser jämfört med män.

Mitt syfte med denna uppsats är att undersöka kvinnliga klimatmigranternas möjlighet till skydd genom dels flyktingstatus enligt 1951 års flyktingkonvention och dess tilläggsprotokoll från 1967, dels den miljörättsliga principen om ”Common But Differentiated Responsibilities” (CBDR). Detta gör jag genom en ”Human Rights-Based Approach” (HRBA), då den internationella rätten om mänskliga rättigheter ligger till grund för båda möjligheterna, och inspirerad av det intersektionella riskperspektivet, då jag laborerar kring hur olika maktordningar skapar kvinnors sårbarhet inför klimatrelaterade händelser eller katastrofer.

Beroende på olika maktordningars samverkan varierar kvinnors sårbarhet, vilken förvärras då de drabbas av klimatförändringarnas effekter. Detta kan i sin tur resultera i nekanden eller kränkningar av grundläggande mänskliga rättigheter, vilka stater ofta är i alla fall delvis ansvariga för till följd av deras agerande eller underlåtenhet. Vid en sådan situation kan rekvisitet ”förföljelse” i flyktingdefinitionen, sett ur en HRBA, vara uppfyllt. Detta gäller särskilt om kvinnan är utsatt för intersektionell diskriminering. För att erhålla flyktingstatus måste dock även övriga rekvisit i bestämmelsen uppfyllas. Min slutsats är att kvinnliga klimatmigranter har möjlighet att

erhålla flyktingstatus, men att denna möjlighet är starkt begränsad och därför av ett litet praktiskt värde för de kvinnor som behöver skydd.

Medan den internationella flyktingrätten ligger nära den internationella rätten om mänskliga rättigheter, är den internationella miljörättens relation till den internationella rätten om mänskliga rättigheter desto mer oklar. Principen om CBDR tar hänsyn till att olika stater har bidragit olika mycket till de antropogena klimatförändringarna, liksom att olika stater har olika möjligheter att bemöta dess konsekvenser. Principen innebär att stater har ett gemensamt, men olikartat ansvar att tackla klimatförändringarna. Hur stort ansvar en stat har beror bland annat på statens resurser, förmågor och ekonomiska utveckling. Genom att låta principen om CBDR även ta staters olika socioekonomiska förutsättningar att hantera exempelvis olika slags diskriminering och ojämlikheter i beaktning, kan det intersektionella riskperspektivet bli bryggan mellan den internationella miljörätten och den internationella rätten om mänskliga rättigheter. Genom principen om CBDR bör därför ett gemensamt men olikartat ansvar att ta emot kvinnliga klimatmigranter kunna identifieras. Detta argument baseras på att stater har ett visst extraterritoriellt ansvar för kvinnors mänskliga rättigheter. Argumentet baseras även på att stater dels har bidragit olika mycket till de antropogena klimatförändringarna och därmed till den klimatmigration som orsakas, dels har olika förutsättningar att hantera diskriminering samt ekonomiska och sociala ojämlikheter.

Förord

Det är med en känsla av vemod, men också förväntan, som jag efter fem år som student tar steget mot nästa fas i livet. Jag är otroligt tacksam för de vänner och erfarenheter jag har vunnit under min tid i Lund, Amsterdam och Perth. Vad detta arbete bekommer, vill jag framför allt tacka min handledare Moa De Lucia Dahlbeck. Du har med stor hjälpsamhet kommit med ovärderliga synpunkter. Även Dennis, Ebba och Diana förtjänar ett tack för de goda råd ni har framfört.

Sist vill jag tacka min familj, som aldrig yttrat ens en minsta påtryckning över något jag har företagit mig i livet.

Josefine Andreasson

23 maj 2018

Förkortningar

CBDR	Common but Differentiated Responsibility
CEDAW	Convention on the Elimination of Discrimination against Women Konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (kvinnokonventionen)
CEDAW	Committee on the Elimination of Discrimination against Women Kvinnokonventionens granskningskommitté
CESCR	Committee on Economic, Social and Cultural Rights Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
COP	Conference of the Parties Partskonferens
CSD	Commission on Sustainable Development FN:s kommission för hållbar utveckling
Flyktingkonventionen	1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning
FN	Förenta Nationerna
Germanwatch	Germanwatch Nord-Süd-Initiative e.V.
HRBA	Human Rights-Based Approach
HRC	Human Rights Committee FN:s kommitté för mänskliga rättigheter
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights Den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

ICESCR	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
ICJ	International Court of Justice Internationella domstolen
IOM	International Organization for Migration FN:s internationella migrationsorganisation
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change FN:s klimatpanel
Johannesburg-deklarationen	Johannesburgdeklarationen om hållbar utveckling
MOEF	Ministry of Environment and Forest (Bangladesh)
NRC	Norwegian Refugee Council
NZIPT	New Zealand Immigration and Protection Tribunal
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter
PAR-modellen	Pressure and Release Model
PDD	Platform on Disaster Displacement
Riokonferensen	FN:s konferens om miljö och utveckling
Riodeklarationen	Riodeklarationen om miljö och utveckling
Stockholmskonferensen	FN:s konferens om den mänskliga miljön
Stockholmsdeklarationen	Stockholmsdeklarationen om den mänskliga miljön
UDHR	Universal Declaration of Human Rights

	FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna
UN	United Nations
UNDP	United Nations Development Programme FN:s utvecklingsprogram
UNFCCC	FN:s ramkonvention om klimatförändringar (klimatkonventionen)
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees FN:s flyktingkommissariat
UNHRC	United Nations Human Rights Council FN:s råd för mänskliga rättigheter
VCLT	Vienna Convention on the Law of Treaties 1969 års Wienkonvention om tolkning av traktat
Warzawamekanismen	Warsaw International Mechanism for Loss and Damage

1 Inledning

1.1 Allmänt

Att klimatförändringar är ett verkligt problem som behöver tas itu med verkar det råda relativt stor konsensus kring i det internationella samfundet. Det faktum att så många som 176 länder har ratificerat eller anslutit sig till Parisavtalet är ett bevis på just detta.¹ Klimatförändringar och klimatrelaterade katastrofer påverkar och kommer att påverka människor och regioner på olika sätt, varav migration är ett.² Som Jane McAdam har uttalat, så är klimatdriven migration inget nytt fenomen, utan något som skett i det förflutna och som kommer fortsätta att ske alltmer eftersom de effekter som klimatförändringarna orsakar ökar i både frekvens och magnitud.³ Både klimatförändringars direkta fysiska effekter i form av exempelvis en översvämning, och dess åtföljande socioekonomiska effekter på exempelvis infrastruktur, genererar sådan migration.⁴

År 1990 förutspådde FN:s klimatpanel (IPCC) att klimatförändringarnas främsta kortsiktiga inverkan på mänsklig bosättning kan vara migration.⁵ En ofta citerad uppskattning av hur många klimatmigranter som kommer att finnas i framtiden är gjord av Norman Myers:

When global warming takes hold, there could be as many as 200 million people overtaken by disruptions of monsoon systems and other rainfall regimes, by droughts of unprecedented severity and duration, and by sea-level rise and coastal flooding.⁶

¹ Paris Agreement, Paris den 12 december 2015, FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1, 1.; UNFCCC: *Paris Agreement: Status of Ratification*.

² Jfr. Mayer & Crépeau, 2017, s. 2 och 4.

³ McAdam, 2010, s. 1; Jfr. IOM, 2014, s. 5 och 21; Jfr. McLeman, 2017, s. 29.

⁴ McAdam, 2012, s. 3.

⁵ Rouviere, Williams, Ball, Shinyak, Topping, Nishioka, Ando & Okita, 1990, s. 5–9.

⁶ Myers, 2002, s. 609; Myer ändrade 2007 sin uppskattning till 250 miljoner klimatmigranter mellan då och 2050, se Aid, 2007, s. 48, slutnot 10 som hänvisar till en intervju med Myers.

Både naturliga och antropogena substanser och processer ligger bakom jordens klimatförändringar.⁷ Mänsklig aktivitet har bland annat bidragit till uppvärmning i atmosfären och i haven, förändringar i globala vattencyklar och förhöjd havsnivå. Enligt IPCC är det extremt troligt att mänsklig aktivitet har varit den dominerande orsaken till den globala uppvärmningen sedan mitten av 1900-talet.⁸ Olika stater har dock bidragit olika mycket till klimatförändringarna och är olika sårbara inför dess effekter. Alla stater har inte heller samma möjlighet att bemöta klimatförändringar eller samma makt att influera vid internationella klimatförhandlingar.⁹ Klimatrelaterad migration sker främst i de delar av världen där extrema väderförhållanden är vanliga, och där sådana varit vanliga även innan den ökande graden av antropogena klimatförändringar. De platser som redan är exponerade för svåra klimathändelser riskerar alltså att bli alltmer utsatta, samtidigt som vissa gruppers sårbarhet ökar.¹⁰

1.2 Problemformulering och syfte

Klimatrelaterad migration är socioekonomiskt präglad, vilket visar sig på flera olika plan. Det kanske mest övergripande planet kan illustreras av ironin i att de länder som har bidragit minst till de antropogena klimatförändringarna ofta är de som drabbas värst av dess konsekvenser, eftersom de tenderar att ha sämre socioekonomiska förutsättningar att anpassa sig till klimatförändringarna.¹¹ På ett mer strukturellt plan kan det konstateras att vissa grupper är särskilt sårbara och utsatta vid klimatförändringar.¹² Kvinnor utgör ofta en sådan grupp. Det kan sägas att klimatförändringar inte är könsneutrala, eftersom kvinnor generellt sett drabbas mer av dess effekter än

⁷ IPCC, 2013, s. 13; Antropogena klimatförändringar är orsakade av människan, jfr. Nationalencyklopedin: *antropogen*.

⁸ Bindoff, Stott, AchutaRao, Allen, Gillett, Gutzler, Hansingo, Hegerl, Hu, Jain, Overland, Perlwitz, Sebbari & Zhang, 2013, s. 882 och 887; Jfr. IPCC, 2013, s. 17.

⁹ Atapattu och Gonzalez, 2016, s. 1.

¹⁰ McLeman, 2017, s. 31.

¹¹ Mayer & Crépeau, 2017, s. 2; Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), *General Recommendation No. 37*, para. 1.

¹² Human Rights Council Resolution on Human Rights and Climate Change, 2015, s. 2.

män på grund av sociala och ekonomiska ojämlikheter.¹³ För att förstå varför en viss grupp eller individ är särskilt sårbar vid en klimatrelaterad katastrof kan ett samhälles underliggande strukturer och könsroller behövas synliggöras.¹⁴

Med utgångspunkt i detta, är mitt syfte med denna uppsats att genom en ”human rights-based approach” (HRBA) undersöka kvinnors möjlighet till skydd från klimatrelaterade händelser eller katastrofer. Jag kommer att undersöka denna möjlighet genom att granska dels huruvida denna grupp individer skulle kunna ges flyktingstatus enligt 1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (flyktingkonventionen) och dess tilläggsprotokoll från 1967,¹⁵ dels huruvida de alternativt kan skyddas av den miljörättsliga principen om ”Common But Differentiated Responsibility” (CBDR).

Det finns i dagsläget inget regelverk som direkt berör klimatrelaterad migration, och därför heller inte några för det sammanhanget specifikt definierade rättigheter eller motsvarande skyldigheter. Fenomenet är komplext och de enskilda situationerna vari fenomenet uppstår är ofta väldigt olika, varför det är svårt att lagstifta på området.¹⁶ Däremot kan fenomenet behandlas genom en rad olika redan existerande folkrättsliga regimer. Den internationella flyktingrätten, den internationella rätten om mänskliga rättigheter och den internationella miljörätten har alla tre potential att angripa klimatdriven migration på olika sätt. Den internationella rätten om mänskliga rättigheter, liksom den med denna rätten tätt förknippade internationella flyktingrätten, är mer vertikal till sin natur än den internationella miljörätten, som snarare verkar horisontellt.¹⁷ Det finns de som anser att rådande

¹³ CEDAW, *General Recommendation No. 37*, para. 2–3 och 69.

¹⁴ Jfr. Wisner et al., 2004, s. 47 f.

¹⁵ Convention Relating to the Status of Refugees, Genève den 28 juli 1951, UNTS volym 189; Protocol relating to the Status of Refugees, New York den 31 januari 1967, UNTS volym 606.

¹⁶ Jfr. McLeman, 2017, s. 30.

¹⁷ McInerney-Lankford, 2017, s. 165; Knox, 2010, s. 82 f.; Den internationella rätten om mänskliga rättigheter handlar om individers rättigheter och staters motsvarande

regelverk inom dessa regimer bör ses över för att anpassas till klimatrelaterad migration. Andra menar att ett nytt regelverk som endast riktar sig mot klimatfrågan behövs.¹⁸ I denna framställning ligger fokus å enda sidan på vad regimen om den internationella flyktingrätten kan erbjuda kvinnliga klimatmigranter för skydd genom en redan befintlig bestämmelse, och å andra sidan på om regimen om den internationella miljörätten kan anpassas för att ålägga stater ett ansvar att ta emot kvinnliga klimatmigranter genom en redan befintlig princip. Den internationella rätten om mänskliga rättigheter ligger till grund för båda möjligheterna.

1.3 Frågeställningar

För att uppfylla mitt syfte arbetar jag med följande frågeställningar:

- I ljuset av en HRBA, har kvinnor som behöver skydd från klimatförändringarnas effekter möjlighet att få flyktingstatus enligt gällande folkrättsliga reglering?
- Kan den miljörättsliga principen om CBDR, i kombination med staters extraterritoriella ansvar för kvinnors mänskliga rättigheter, innebära ett ansvar för stater att ta emot kvinnor som behöver skydd från klimatförändringarnas effekter?

1.4 Avgränsningar

Denna uppsats har en till synes bred utgångspunkt då den tar avstamp i tre folkrättsliga regimer som på olika sätt kan appliceras på klimatrelaterad migration: internationell flyktingrätt, internationell rätt om mänskliga rättigheter och internationell miljörätt. En grundläggande inledning ges till respektive regim. Därefter sker avgränsningar inom de tre områdena.

skyldigheter, medan den internationella miljörätten handlar om rättigheter och skyldigheter stater emellan, se Mégret, 2018, s. 89; Se mer om detta i kap. 3.2.1.

¹⁸ Jfr. Hugo, 2010, s. 10.

Avsnittet om den internationella flyktingrätten begränsas till att behandla den flyktingdefinition som återfinns i flyktingkonventionen. Flyktingdefinitioner i regionala regelverk utesluts, liksom flyktingstatus under UNHCR:s mandat. Samtliga konventionsgrunder i flyktingdefinitionen nämns, men fokus läggs på grunden ”tillhörighet till en viss samhällsgrupp”. Min intention är inte att underminera betydelsen av övriga konventionsgrunder i sammanhanget. Avgränsningen görs dels av utrymmesskäl, dels då grunden ”tillhörighet till en viss samhällsgrupp” ofta har tillämpats av beslutsfattare vid könsrelaterade ansökningar om flyktingstatus.¹⁹ Vidare utesluts frågan om statslöshet i flyktingdefinitionen från denna framställning.

När jag behandlar den internationella rätten om mänskliga rättigheter tar jag endast upp de dokument och rättigheter som är relevanta för kvinnor vid klimatrelaterad migration. De mänskliga rättigheter som betonas är de som återfinns i den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR),²⁰ den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR)²¹ och kvinnokonventionen (CEDAW).²² Regionala konventioner om mänskliga rättigheter utesluts.

Jag avgränsar den internationella miljörätten till att framför allt behandla principen om CBDR, eftersom min framställning delvis går ut på att undersöka kvinnliga klimatomvandlingens möjlighet till skydd genom denna princip. Principen om CBDR speglar både konceptet miljöskydd och konceptet hållbar utveckling. Dessa områden inte identiska, men överlappar med varandra på flera sätt.²³ När jag refererar till den internationella miljörätten åsyftar jag därför både ”rent” miljöskydd och konceptet hållbar utveckling. Av alla miljökonventioner som finns, tas endast

¹⁹ UNHCR, *GIP Gender-Related Persecution*, para. 28.

²⁰ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, New York den 16 december 1966, SÖ 1971:41.

²¹ International Covenant on Civil and Political Rights, New York den 16 december 1966, SÖ 1971:42.

²² Konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, New York den 18 december 1979, SÖ 1980:8.

²³ Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 4.

klimatkonventionen (UNFCCC) upp,²⁴ då min framställning är inriktad på migration till följd av klimatförändringarnas effekter.

Även FN:s konvention för skydd av migrantarbetares och deras familjers rättigheter,²⁵ internationell rätt om statslöshet och internationell rätt om statsansvar och berör frågor som kan vara relaterade till klimatmigration. Dessa frågor ligger dock utanför mitt syfte med denna framställning och utesluts därför.

Uppsatsens syfte är begränsat till att undersöka kvinnors och flickors möjlighet till skydd. Jag är medveten om att även män och pojkar i vissa fall drabbas mer av klimatförändringars konsekvenser jämfört med det motsatta könet, men denna aspekt utelämnas då jag med min framställning vill lyfta fram de många kvinnor som är särskilt sårbara inför klimatförändringarnas effekter. Även andra grupper förutom kvinnor, såsom HBTQ+ personer, äldre människor och ursprungsbefolkningar, är ofta särskilt sårbara i samband med klimatförändringar. Jag går dock inte in på dessa grupper var för sig, utan uppmärksammar endast att kvinnor som dessutom tillhör någon av dessa andra grupper kan vara än mer sårbara.

När jag refererar till kvinnor menar jag dels ciskvinnor,²⁶ dels andra som identifierar sig som kvinnor. I gruppen kvinnor inkluderar jag även barn som uppfyller ovanstående förutsättningar. Barnkonventionen och konceptet barnets bästa ska naturligtvis beaktas vid ett barns klimatrelaterade ansökan om flyktingstatus. Denna aspekt utelämnas dock av utrymmesskäl från framställningen.

Huruvida de som inte är ciskvinnor, men identifierar sig som kvinnor omfattas av CEDAW är en fråga som kräver tolkning, eftersom CEDAW

²⁴ FN:s ramkonvention om klimatförändringar, United Nations Framework Convention on Climate Change, New York den 9 maj 1992, SÖ 1993:13.

²⁵ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families, New York den 18 december 1990, UNTS volym 2220.

²⁶ En cisperson är en person vars biologiska kön överensstämmer med personens juridiska, sociala och upplevda kön.

saknar en definition av kvinnor. Denna aspekt skulle kunna vara föremål för ytterligare en uppsats, varför den utelämnas.²⁷ Oavsett om dessa kvinnor omfattas av CEDAW eller inte, kan det konstateras att mänskliga rättigheter tillkommer var och en, utan åtskillnad.²⁸ Även om jag använder CEDAW för att undersöka kvinnliga klimatmigranternas möjlighet till flyktingstatus, kan liknande resonemang appliceras på de som inte är ciskvinnor, men som identifierar sig som kvinnor, med hjälp av ICCPR och ICESCR.

Vidare ligger mitt fokus på klimatrelaterad migration som sker över en eller flera landsgränser. Förhöjd havsnivå, extrema väderhändelser, och torka och vattenbrist är de konsekvenser av klimatförändringarna som jag åsyftar när jag undersöker kvinnors möjlighet till skydd. Med en klimatrelaterad katastrof menar jag därför en katastrof som uppstår till följd av antingen förhöjd havsnivå, en extrem väderhändelse eller torka och vattenbrist. Att dessa fenomen i alla fall till stor del är konsekvenser av klimatförändringarna, framför allt förhöjd havsnivå, är i stort sett obestritt. Inspirerad av Biermann och Boas gör jag därför denna avgränsning.²⁹

Vidare kan en klimatrelaterad katastrof resultera i många andra situationer som kan ge upphov till flyktingstatus åt kvinnor, såsom kvinnors utsatthet för trafficking och könsbaserat våld.³⁰ Sådana situationer beaktas dock inte i denna framställning.

1.5 Perspektiv och metod

De folkrättsliga källorna utgörs, enligt art. 38 i stadgan för den internationella domstolen,³¹ av internationella överenskommelser, internationell sedvanerätt och allmänna rättsprinciper. Rättsliga avgöranden och litteratur används som hjälpmedel för att fastställa gällande rätt. För att tolka mina rättsliga källor

²⁷ Vid intresse, se Meyer, 2016, som argumenterar för att transkvinnor omfattas av CEDAW.

²⁸ Se art. 2 i UDHR.

²⁹ Biermann & Boas, 2010, s. 64. Biermann och Boas presenteras i kap. 1.6.

³⁰ CEDAW, *General Recommendation No. 37*, para. 5.

³¹ Statute of the International Court of Justice, San Francisco, den 24 oktober 1945.

används internationell rättslig metod i enlighet med art. 31–33 i 1969 års Wienkonvention om traktaträtt (VCLT).³²

Jag adresserar klimatrelaterad migration genom en ”human rights-based approach” (HRBA). Detta då jag fokuserar på klimatförändringars negativa effekter för individer, snarare än för stater eller miljön. Det är sårbarheten hos de som migrerar, snarare än själva migrationen, som betonas.³³ Jag tolkar även flyktingdefinitionens rekvisit ”förföljelse” genom en HRBA. Hur en sådan tolkning kan se ut beskrivs i kap. 3.1.2.2.

Möjliga kränkningar av mänskliga rättigheter vid en klimatrelaterad händelse eller katastrof är centrala i denna framställning. Mänskliga rättigheter är i teorin universella.³⁴ Detta kan klargöras med hjälp av den internationella rättsliga metoden. Vad denna metod inte förmår uppmärksamma är att alla i praktiken inte har samma möjlighet att åtnjuta sina rättigheter, bland annat på grund av sårbarhet. När jag utreder kvinnors möjlighet till skydd är kvinnors sårbarhet min lins. Brooke Ackerly förklarar varför ett sådant perspektiv är viktigt:

Vulnerability is an important lens for thinking about gender justice, not only because the potential consequences of that vulnerability in the face of an environmental disaster are severe human-rights deprivations, but also because that vulnerability is evidence of pre-existing human-rights failings.³⁵

För att förstå och förklara kvinnors sårbarhet vid klimatrelaterade händelser och katastrofer låter jag mig inspireras av ett intersektionellt riskperspektiv. Intersektionell teori, i vilken det intersektionella riskperspektivet har sin grund, synliggör hur olika maktordningar interagerar i specifika situationer för enskilda personer. Med maktordningar menas exempelvis kön, klass,

³² Vienna Convention on the Law of Treaties, Wien 23 maj 1969, SÖ 1975:1.

³³ Van der Vliet, 2018, s. 17 f.

³⁴ Se art. 2 i UDHR.

³⁵ Ackerly, 2016, s. 135. Ackerly presenteras i kap. 1.6.

etnicitet, ålder och sexualitet.³⁶ Begreppet intersektionalitet härstammar från antirasistisk feministisk teori och myntades för första gången av Kimberlé Crenshaw 1989.³⁷ Under 1970-och 1980-talet började man inom genusforskningen betvivla att kön ensamt kan förklara ojämlikhet. Man menade att femininiteter och maskuliniteter uttrycks på olika sätt inom strukturer baserade på bland annat klass, etnicitet och ålder, och att det inte endast finns maktrelaterade skillnader mellan kvinnor och män, utan även inom respektive kön. Det finns flera olika tolkningar av intersektionalitet. Gemensamt för samtliga av dessa är att de ämnar illustrera olika maktordningars samverkan vid skapandet av strukturer i en viss situation.³⁸

Inom intersektionell riskteori används intersektionalitet som en underliggande lins varigenom samverkan mellan maktrelationer studeras. Vad jag framför allt tar fasta vid inom det intersektionella riskperspektivet är hur maktstrukturer skapar risk och därmed sårbarhet. Det intersektionella riskperspektivet vill dock analysera enskilda händelser, fenomen eller personer i ett visst sammanhang.³⁹ Olofsson, Giritli Nygren och Öhman menar att man inom forskningen om kriser och katastrofriskreducering länge har betonat att kombinationen av olika maktstrukturer skapar sårbarhet vid katastrofer, men att dessa strukturer, liksom sårbarheten, ses som givna och att man har därför missat att problematisera vad sårbarheten resulterar i för enskilda individer.⁴⁰

Att kvinnor är en särskilt sårbar grupp vid klimatrelaterade katastrofer och händelser är en utgångspunkt i denna framställning. Även om jag framför belägg för denna utgångspunkt, lutar den åt en på förhand given kategorisering och ett givet antagande. I denna aspekt använder jag mig inte av ett intersektionellt riskperspektiv. Däremot laborerar jag kring olika slags maktrelationer såsom fattigdom, ålder, kön, utbildning och hälsa för att

³⁶ Olofsson, Giritli Nygren & Öhman, 2016, s. 62

³⁷ Crenshaw, 1989; Olofsson, Giritli Nygren & Öhman, 2016, s. 62.

³⁸ Olofsson, Giritli Nygren & Öhman, 2016, s. 62 ff.

³⁹ Olofsson, Giritli Nygren & Öhman, 2016, s. 62 och 64.

⁴⁰ Olofsson, Giritli Nygren & Öhman, 2016, s. 66 f.

beskriva vad som skapar sårbarhet, vilket är centralt för det intersektionella perspektivet. Jag ser inte endast till kön utan även till andra strukturer och att dessa samverkar. Dock går jag inte närmare in på hur olika strukturer samverkar, speciellt inte i specifika situationer, utan tar snarare för givet att sådan samverkan ofta skapar sårbarhet för just kvinnor. Jag använder mig därför av det intersektionella riskperspektivet som ett övergripande och inspirerande perspektiv snarare än som ett strikt metodologiskt ramverk.

Mer specifikt använder jag Wisner et al.:s PAR-modell (*Pressure and Release model*) som ett verktyg och teoretiskt tillvägagångssätt för att förstå hur sårbarhet skapas och visar sig.⁴¹ Denna modell förklaras i kap. 2.4.2.

1.6 Forskningsläge

Det finns ett omfattande material om klimatrelaterad migration ur diverse juridiska perspektiv. Jane McAdam, professor i juridik vid University of New South Wales, och Walter Kälin, professor i internationell och konstitutionell rätt vid University of Bern, är två framstående författare på området.

Klimatmigranternas möjlighet till flyktingstatus har varit en återkommande diskussion inom den internationella flyktingrätten. En diskussion i vilken många författare landar i samma slutsats: den folkrättsliga flyktingdefinitionen skulle sällan täcka in människor som söker skydd av klimatrelaterade skäl.⁴² Denna uppfattning delas av bland andra McAdam och FN:s internationella migrationsorganisation (IOM).⁴³ Matthew Scott, som forskar om forcerad migration i samband klimatrelaterade katastrofer vid Lunds universitet och Raoul Wallenberg institutet för mänskliga rättigheter och humanitär rätt, menar att möjligheten till flyktingstatus inte kan uteslutas vid klimatrelaterade ansökningar om flyktingstatus. I sin artikel *Finding*

⁴¹ Wisner et al., 2004, s. 45; Inspiration till att använda denna modell fick jag av Matthew Scott som hänvisar till den i Scott, 2015, s. 34. Scott presenteras i nästa avsnitt.

⁴² Se mer om detta i kap. 3.1.2 och kap. 4.1.

⁴³ McAdam, 2012, s. 45 ; IOM, 2014, s. 28.

Agency in Adversity: Applying the Refugee Convention in the Context of Disasters and Climate Change argumenterar han för att klimatrelaterade ansökningar om flyktingstatus ska tas på allvar, då katastrofer är sociala fenomen som främst drabbar de som är mest sårbara och utsatta.⁴⁴ Denna framställning fokuserar på kvinnor, som är en av de grupper som är särskilt sårbara inför klimatförändringarnas konsekvenser. Den del av uppsatsen som utreder kvinnors möjlighet till flyktingstatus av klimatrelaterade skäl är därför starkt inspirerad av Scotts argument och slutsatser i ovan nämnda artikel.

Den 24 april 2018 lade Scott fram sin doktorsavhandling *Refugee Status Determination in the Context of 'Natural' Disasters and Climate Change: A Human Rights-Based Approach*. I avhandlingen frågar han sig under vilka omständigheter som en person, enligt flyktingkonventionen och dess tilläggsprotokoll, kan ha en välgrundad fruktan för förföljelse.⁴⁵ Hans slutsats är sammanfattningsvis följande. En person kan ha en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av tillhörighet till en konventionsgrund vid "natur"-katastrofer och klimatförändringar då det finns "reasonable grounds for believing that, if returned to her home country, the claimant would face a condition of existence in which discrimination on grounds of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion is a contributory cause of (a real chance of being exposed to) serious denials of human rights demonstrative of a failure of state protection."⁴⁶ Eftersom denna avhandling blev tillgänglig i slutskedet av min skrivprocess har jag tyvärr inte möjlighet att använda mig av den. Jag utgår som sagt från Scotts ovan nämnda artikel.

Mänskliga rättigheter som riskerar att nekas eller kränkas vid klimatförändringar, liksom staters skyldigheter i sammanhanget, har bland andra behandlats av Siobhan McInerney-Lankford,⁴⁷ expert på internationell rätt om mänskliga rättigheter och professor vid AU Washington College of

⁴⁴ Scott, 2016, s. 26.

⁴⁵ Scott, 2018, s. 39.

⁴⁶ Scott, 2018, s. 338 f.

⁴⁷ McInerney-Lankford, 2017.

Law. Relationen mellan den internationella rätten om mänskliga rättigheter och den internationella miljöretten adresseras frekvent av John Knox, FN:s särskilda representant för mänskliga rättigheter och miljön.

Eftersom diskussionen kring klimatmigranternas möjlighet till flyktingstatus inte har lett till något utökat skydd för dessa individer, upplever jag att fokus har skiftats mot klimatmigranternas möjligheter till skydd inom den internationella miljörettsregimen. Simon Behrman, docent vid University of London, och Avidan Kent, docent vid University of East Anglia, forskar om klimatrelaterad migration tillsammans. De förespråkar denna möjlighet.⁴⁸ Frank Biermann, professor i global hållbarhetsstyrning vid Utrecht University, och Ingrid Boas, docent på ”the Environmental Policy Group” vid Wageningen University, menar att ett nytt protokoll till UNFCCC är den bästa lösningen.⁴⁹

Det har uppmärksammats att principen om CBDR tillsammans med andra miljörettsliga principer kan bidra till ett nytt regelverk om klimatrelaterad migration.⁵⁰ Robyn Eckersley, professor i statsvetenskap vid University of Melbourne, menar i sin artikel *The common but differentiated responsibilities of states to assist and receive 'climate refugees'* att stater har ett olikartat ansvar att hjälpa klimatmigranter och ett gemensamt ansvar att ta emot klimatmigranter.⁵¹ Om specifikt kvinnliga klimatmigranternas skyddsmöjligheter genom principen om CBDR finns det mig veterligen ingenting skrivet.

Betydelsen av socioekonomiska förutsättningar för att kunna bemöta och anpassa sig till klimatförändringar har exempelvis Brooke Ackerly och Robert McLeman betonat.⁵² Ackerly är professor i statsvetenskap vid Vanderbilt University och McLeman är docent i geografi och miljöstudier vid

⁴⁸ Kent & Behrman, 2018.

⁴⁹ Biermann & Boas, 2010, s. 74 f.

⁵⁰ Behrman & Kent, 2018, s. 9; Biermann & Boas, 2010, s. 76.

⁵¹ Eckersley, 2015, s. 481.

⁵² Se exempelvis Ackerly, 2016 och McLeman, 2017.

Wilfrid Laurier University. Kvinnors särskilda sårbarhet inför konsekvenserna av klimatförändringarna betonas alltmer i den internationella debatten om klimatrelaterad migration. Ämnet har nyligen behandlats av kvinnokonventionens granskningskommitté (CEDAW).⁵³

1.7 Material

För att besvara mina frågeställningar använder jag mig främst av internationella avtal och deklARATIONER, litteratur, så kallad ”soft law” och rättspraxis. Den litteratur jag använder är bland annat juridisk, statsvetenskaplig eller hämtad från katastrofriskreduceringsområdet.

Soft law utgörs av icke-bindande instrument, vilka kan ses som vägledande för tolkningen av internationella konventioner eller syfta till att fylla eventuella luckor i den bindande rätten.⁵⁴ Soft law skapas och uttrycks på en rad olika vis, och kan överlappa med den bindande rätten.⁵⁵ Den internationella miljörätten består till stor del av denna typ av källor, vars rättsliga status varierar.⁵⁶

Det finns en mängd nationell praxis som berör klimatrelaterade ansökningar om flyktingstatus. Av denna praxis används endast den från New Zealand Immigration and Protection Tribunal (NZIPT). Detta då NZIPT har antagit en metodik vid ansökningar om flyktingstatus relaterade till eventuella kränkningar av socioekonomiska rättigheter,⁵⁷ och applicerat denna metodik på en klimatrelaterad ansökan om flyktingstatus.⁵⁸

För att tolka bestämmelsen om flyktingstatus i flyktingkonventionen använder jag bland annat UNHCR:s handbok om förfarandet och kriterierna vid fastställande av flyktingars rättsliga ställning. Denna handbok ger

⁵³ CEDAW, *General Recommendation No. 37*.

⁵⁴ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 113.

⁵⁵ Boyle, 2010, s. 122.

⁵⁶ Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 197.

⁵⁷ *BG Fiji*, 2012, NZIPT 800091.

⁵⁸ *AF (Kiribati)*, 2013, NZIPT 800413; Scott, 2015, s. 36.

vägledning vad gäller tolkningen och tillämpningen av kriterierna som måste uppfyllas för att flyktingstatus ska fastställas, tillhörande bevisfrågor, samt av uteslutandeklausulerna och upphörandeklausulerna i flyktingkonventionen.⁵⁹

UNHCR har även utfärdat kompletterande riktlinjer om internationellt skydd. Av dessa har två varit av relevans för min framställning: riktlinjer om könsrelaterad förföljelse och riktlinjer om tillhörighet till viss samhällsgrupp.⁶⁰

Till respektive ICCPR, ICESCR och CEDAW har en oberoende expertkommitté upprättats som övervakar staters implementering av aktuella rättigheter samt tar emot enskilda klagomål från de länder som har anslutit sig till konventionernas tilläggsprotokoll. Kommittéerna antar, i egenskap av auktoritativa uttolkare av konventionerna,⁶¹ allmänna, icke-bindande kommentarer som tolkar och beskriver rättigheterna i respektive konvention. Jag använder därför flera av deras kommentarer för att tolka några av de rättigheter som tas upp.

Rapporter från IPCC används för att framföra vetenskapliga belägg för klimatförändringarnas risker. IPCC skapades av den meteorologiska världsorganisationen och FN:s miljöprogram 1988 för att förse beslutsfattare med regelbundna uppskattningar av vetenskap som rör klimatförändringar, såsom klimatförändringars påverkan och risker, liksom alternativ vad gäller anpassnings- och lindringåtgärder.⁶²

För att få landinformation om Bangladesh och Nederländerna, mellan vilka en jämförelse görs för att visa på den socioekonomiska dimensionen av klimatrelaterad migration, används främst information från Världsbanken.

⁵⁹ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 115.

⁶⁰ UNHCR, *GIP Membership of a Particular Social Group*; UNHCR, *GIP Gender-Related Persecution*.

⁶¹ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 123.

⁶² IPCC, *IPCC Factsheet: What is the IPCC?*

1.8 Disposition

Det inledande kapitlet rör klimatförändringar och migration i allmänhet (kap. 2). Initialt identifieras sambandet mellan klimatförändringar och migration, liksom olika slags klimatismigration (kap. 2.1 och 2.2). Därefter behandlas problematiken kring benämning och definierandet av klimatismigranter, och vad denna problematik innebär för möjligheten att vidta internationella rättsliga och institutionella åtgärder (kap. 2.3). Den socioekonomiska dimensionen av klimatrelaterad migration, både på det globala planet och på grupp- och individnivå, avslutar det inledande kapitlet (kap. 2.4).

Nästföljande avsnitt beskriver de för klimatrelaterad migration relevanta folkrättsliga regimerna: internationell flyktingrätt, internationell rätt om mänskliga rättigheter och internationell miljö rätt (kap. 3). En grundläggande inledning ges till respektive regim. Först beskrivs den internationella flyktingrätten, med särskilt fokus på flyktingdefinitionen i flyktingkonventionen (kap. 3.1). Därefter behandlas den internationella rätten om mänskliga rättigheter. Kränkningar av kvinnors rättigheter, liksom de sätt genom vilka stater måste uppfylla sina skyldigheter enligt den internationella rätten om mänskliga rättigheter, är centrala för att utreda kvinnliga klimatismigranternas rätt till flyktingstatus eller skydd genom principen om CBDR, varför dessa kommer att beskrivas (kap. 3.2). I avsnittet om internationell miljö rätt läggs vikt vid principen om CBDR (kap. 3.3).

Med kap. 2 och 3 som grund, går jag vidare till att diskutera kvinnors möjlighet till skydd från klimatförändringarnas konsekvenser genom flyktingstatus alternativt principen om CBDR (kap. 4). Sist framförs en avslutande diskussion (kap. 5).

2 Klimatförändringar och migration

2.1 Nexus mellan klimatförändringar och migration

Konsekvenserna av de tilltagande klimatförändringarna har redan börjat visa sig i form av bland annat global uppvärmning, issmältning, förhöjd havsnivå och havsförsurning. Konsekvenser likt dessa påverkar i sin tur exempelvis hälsa, matproduktion, politiska konflikter, den biologiska mångfalden och mänsklig migration.⁶³ Vissa människor har inget annat val än att migrera, medan andra migrerar i förebyggande syfte. Migration fungerar i det senare fallet som en slags anpassningsstrategi. Även ett mer eller mindre frivilligt val att stanna istället för att migrera en kan vara en anpassningsstrategi.⁶⁴ Det är viktigt att ha i åtanke att det även finns de som av olika anledningar inte kan migrera, trots att det hade varit önskvärt eller till och med nödvändigt.⁶⁵

Klimatdriven migration är multikausal. Detta betyder att den i de allra flesta fall inte endast beror på klimatförändringar, utan även på andra faktorer såsom ekonomiska, sociala och demografiska omständigheter.⁶⁶ Klimatmigration sammanfaller ofta med olika slags konflikter och ekonomiskt pressade situationer.⁶⁷ Klimatförändringar kan sägas öka sannolikheten för vissa händelser, exempelvis migration.⁶⁸ Sambandet mellan klimatförändringar och migration är trots alla dessa osäkra faktorer ett väletablerat förhållande.⁶⁹

⁶³ Mayer & Crépeau, 2017, s. 2.

⁶⁴ Cubie, 2017, s. 99.

⁶⁵ McLeman, 2017, s. 32.

⁶⁶ Hugo, 2010, s. 10 f.

⁶⁷ McAdam, 2010, s. 2; McAdam, 2012, s. 15.

⁶⁸ Myer & Crépeau, 2017, s. 3.

⁶⁹ UNHCR, 2009, s. 2, del II, para 1.

2.2 Kartläggning av scenarion bakom klimatmigration

Kälin har gjort en kartläggning av vilka scenarion som ligger bakom eller kan ligga bakom klimatdriven migration,⁷⁰ dock utan att ta dess multikausala natur i beaktning fullt ut. Även om denna framställning är begränsad till att behandla klimatförändringarnas effekter i form av förhöjd havsnivå, extrema väderhändelser, samt torka och vattenbrist, finns det av pedagogiska skäl ett värde i att presentera denna kartläggning som inte är begränsad till dessa effekter.

Det första scenariot är plötsliga katastrofer, såsom översvämningar eller blåst i form av orkaner, tyfoner eller cykloner. Plötsliga katastrofer som dessa kan orsaka storskalig, tvingad migration. Det andra scenariot är progressiv miljöförstöring. Progressiv miljöförstöring beror bland annat på förhöjd havsnivå, torka, långsiktiga effekter av återkommande översvämning liksom försaltning av grundvatten och mark och orsakar framför allt ”frivillig” migration, då det är ett sätt att anpassa sig till förändringarna i miljön.⁷¹ IOM räknar även ökenspridning, erosion och försurning av hav till progressiv miljöförstöring.⁷² När progressiv miljöförstöring leder till att områden blir obeboeliga blir konsekvensen dock forcerad, permanent migration.⁷³ IOM menar att torka tillhör en grupp som organisationen benämner successivt uppkomna katastrofer.⁷⁴

Förhöjd havsnivå i relation till små, särskilt utsatta öar utgör i Kälin's kartläggning det tredje scenariot. Sådana öar riskerar att bli obeboeliga och att till slut helt försvinna, vilket innebär att befolkningen blir tvingade att permanent migrera till andra länder.⁷⁵ Detta scenario lär även bidra till

⁷⁰ Kälin, 2010, s. 84; Se även Kälin & Schrepfer, 2012, s. 13–16.

⁷¹ Kälin, 2010, s. 85.

⁷² IOM, 2014, s. 5.

⁷³ Kälin, 2010, s. 85.

⁷⁴ IOM, 2014, s. 5.

⁷⁵ Kälin, 2010, s. 85.

migration i förebyggande syfte, vilken kan vara svår att identifiera som varken frivillig eller forcerad.

Det fjärde scenariot menar Kälin är högriskzoner identifierade av en stats regering på grund av miljöfaror, vilka kan leda till evakuering och forcerad migration. Det femte och sista scenariot som Kälin menar står bakom klimatdriven migration är konflikter över naturresurser som kan uppstå till följd av klimatförändringar.⁷⁶ IOM har uppmärksammat att även händelser som inte är kopplade till klimatförändringar, såsom jordbävningar, tsunamis och förorening, kan leda till migration.⁷⁷

IOM har anfört att fenomen som är förknippade med global uppvärmning såsom förhöjd havsnivå och smältande glaciärer kommer att leda till en kombination av successiva och plötsliga effekter. Klimatförändringar förväntas öka frekvensen och intensiteten av plötsliga katastrofer, och förvärra effekter av successivt uppkomna katastrofer, liksom progressiv miljöförstöring.⁷⁸

2.3 Definitionsproblematik

Det finns olika benämningar på de människor som måste lämna sina hem på grund av klimatrelaterade katastrofer eller klimatförändringar, liksom på det fenomen som detta utgör. Några av dessa är: *climate change refugees*, *climate/environmental refugees*, *climate/environmental migrants*, *climate/environmental induced migration* och *climate/environmental induced displacement*. Varken termen flykting eller migrant är oproblematiske i sammanhanget. Båda är juridiska termer, vars definitioner bland annat återfinns i Flyktingkonventionen och FN:s konvention för skydd av migrantarbetare och deras familjers rättigheter. I kap. 3.1.2 återkommer jag till varför det är svårt för klimatomigranter att få status som flykting, och

⁷⁶ Kälin, 2010, s. 85 f.

⁷⁷ IOM, 2014, s. 5.

⁷⁸ IOM, 2014, s. 5.

därmed åtnjuta det skydd och de rättigheter som flyktingkonventionen erbjuder.

Vissa förespråkar användandet av termen klimatflykting.⁷⁹ Andra anser att den är alltför problematisk för att användas.⁸⁰ IOM använder termen *environmental migrant*, bland annat med motiveringen att migration kan åsyfta både tvingad och frivillig förflyttning. Jag tolkar migration på samma sätt. Jag använder mig därför av termen *klimatmigrant* när jag skriver om de individer som migrerar till följd av klimatförändringarnas effekter. Jag benämner detta fenomen *klimatrelaterad migration*. Jag använder dessa termer oavsett vilka termer de författare eller andra källor jag hänvisar till föredrar.

Det finns ingen bestämd definition som anger vilka som omfattas av termen klimatmigrant, eller någon annan liknande benämning. Essam El-Hinnawi föreslog 1985 följande definition:

[...] those people who have been forced to leave their traditional habitat, temporarily or permanently, because of marked environmental disruption (natural and/or triggered by people) that jeopardized their existence and/or seriously affect the quality of their life.⁸¹

Denna definition tar i beaktning att migration kan vara tillfällig eller permanent, att miljöförstöring kan vara naturlig eller till följd av mänsklig aktivitet samt att den situation som ger upphov till migration kan vara livshotande eller allvarligt försämra rådande levnadsvillkor.

Myers har, å sin sida, definierat aktuell grupp som:

⁷⁹ Se exempelvis Behrman & Kent, "Climate refugees: beyond the legal impasse?" 2018, s. 10 f. och Biermann, 2018, s. 267.

⁸⁰ Bland andra IOM och UNHCR är av denna uppfattning, se IOM, 2014, s. 22 f.

⁸¹ El-Hinnawi, 1985, s. 4.

[...] persons who can no longer gain secure livelihood in their traditional homelands because of environmental factors of unusual scope, notably drought, desertification, deforestation, soil erosion, water shortage, climate change and also natural disasters.⁸²

Även Biermann och Boas har föreslagit en definition:

[...] people who have to leave their habitats, immediately or in the near future, because of sudden or gradual alterations in their natural environment related to at least one of three impacts of climate change: sea-level rise, extreme weather events, and drought and water scarcity.⁸³

Eftersom jag inspireras av Biermann och Boas avgränsningar vad gäller klimatförändringarnas effekter, blir det naturligt att jag i denna framställning utgår från deras definition. Denna definition passar mitt syfte, eftersom den inte endast inkluderar personer som redan har migrerat, utan de även de som inom en snar framtid måste göra det. Jag adresserar dock inte endast forcerad migration, utan även migration som sker frivilligt eller som inte kan identifieras som varken tvingad eller frivillig.

Avsaknaden av en bestämd definition anses ofta utgöra ett hinder för internationella juridiska och institutionella åtgärder.⁸⁴ Det faktum att det inte råder någon konsensus kring vilka som är klimatmigranter är troligen en starkt bidragande faktor till det svaga juridiska skydd som denna grupp åtnjuter. Definitionsproblematiken beror delvis på migrationens komplexa multikausala natur. Även oklarheter kring huruvida migrationen är frivillig eller forcerad, och temporär eller permanent, lär bidra till definitionsproblematiken.⁸⁵ En stor del av den klimatrelaterade migrationen sker i förebyggande syfte, varför det kan vara svårt att argumentera för att den är forcerad. Sannolikt är denna slags migration sällan varken helt frivillig eller

⁸² Myers & Kent, 1995, s. 17.

⁸³ Biermann & Boas, 2010, s. 67.

⁸⁴ McAdam, 2010, s. 2.

⁸⁵ Jfr. McAdam, 2010, s. 2; McAdam 2012, s. 5; Ferris, 2017, s. 13 f.

helt tvingad.⁸⁶ Rådande definitionsproblematik beror troligen även på att klimatrelaterad migration framför allt är intern och/eller progressiv.⁸⁷

2.4 Den socioekonomiska dimensionen

2.4.1 Globalt

Klimatförändringar drabbar länder i såväl det globala nord som i det globala syd.⁸⁸ Riskerna med de tilltagande klimatförändringarna är dock ojämnt fördelade. Riskerna är generellt sett större för ekonomiskt missgynnade länder, områden och människor.⁸⁹ Under den 23:e partskonferensen (COP 23) för UNFCCC i Bonn i november 2017 presenterades ett globalt klimatriskindex som bland annat visade att nio av de tio mest drabbade länderna är utvecklingsländer. Detta index ska dock endast ses som en indikation om vilka länder som är mest exponerade och sårbara inför extrema klimathändelser. Indexet tar exempelvis inte hänsyn till förhöjda havsnivåer eller glaciärsmältningar.⁹⁰

Europa, Nordamerika, Kina och Japan har bland annat drabbats av översvämningar och orkaner till följd av klimatförändringar. Konsekvenser likt dessa har lett till att tusentals människor och industrier har fått flytta på sig. USA, Storbritannien, Australien, Tjeckien och Spanien utgör exempel på industriländer som drabbats av kusterosion, översvämningar, torka och ökenspridning, vilka har lett till mänsklig förflyttning. Dessa samhällen har dock ofta fördelen att genom etablerade mekanismer kunna erbjuda nya jobbmöjligheter, kompensation för förlorad mark och förlorade hem samt demokratiskt deltagande i problemlösning både nationellt och internationellt. De flesta klimatmigranter har inget sådant stöd att tillgå, då de lever i fattigare

⁸⁶ IOM, 2014, s. 22.

⁸⁷ Jfr. McAdam, 2012, s. 16.

⁸⁸ Manou & Mihr, 2017, s. 5.

⁸⁹ IPCC, 2014, s. 13; Jag är medveten om att "utvecklingsland", "industriland", "det globala nord" och "det globala syd" är förlegade termer som inte speglar hur världen ser ut. I brist på en mer passande terminologi använder jag ändå dessa, men oftast endast i den mån som de källor jag hänvisar till gör det.

⁹⁰ Eckstein, Kunzel & Schäfer, 2017, s. 3 f.

länder som ofta inte har en lika lång och stark eller participatorisk demokratisk tradition. Majoriteten av klimatmigranterna kommer ifrån, och kommer fortsätta att komma ifrån sådana länder i Asien eller Afrika, såsom Marshallöarna, Bangladesh, Nigeria, Kenya och Sudan med mindre utvecklade instrument för arbete med demokratiska frågor.⁹¹

Länder med ekonomiska möjligheter att anpassa sig till och stå emot konsekvenserna av klimatförändringarna står alltså inte inför lika stora risker som de länder som saknar sådana möjligheter. En jämförelse mellan Bangladesh och Nederländerna, som båda hotas av översvämningar, men som påverkas av detta hot på olika sätt, illustrerar detta och förtjänar därför att lyftas fram som ett illustrativt exempel.

Bangladesh är ett av de länder som anses vara mest utsatta för klimatförändringarnas konsekvenser.⁹² Två tredjedelar av landet ligger under fem meter över havsnivån,⁹³ vilket innebär att översvämningar till följd av förhöjd havsnivå och monsunregn blir allt vanligare.⁹⁴ Lokala jordbrukssystem har anpassats för att på vissa sätt dra nytta av de årliga översvämningarna. Översvämningarna har dock varit mycket högre än vanligt de senaste åren. Förutom monsunöversvämningar hotas Bangladesh vissa år av tropiska cykloner som när de når den Bengaliska viken leder till översvämningar vid landets kust och lågt liggande inlandsområden. Översvämningarna orsakar diverse skador på exempelvis jordbruksfält, odlingar, räkdammar och hem. Ju längre översvämningarna varar, desto större skada och desto mer migration orsakas.⁹⁵ Bangladesh har visserligen fört upp vallar runt vissa av sina sydvästra öar, men då havsnivån höjs alltmer kan dessa vara otillräckliga som skydd och tvinga hela populationer att flytta.⁹⁶

⁹¹ Manou & Mihr, 2017, s. 5; Mihr, 2017, s. 51.

⁹² MOEF, 2009, s. xvii.

⁹³ World Bank, 2016.

⁹⁴ McLeman, 2017, s. 37.

⁹⁵ McLeman, 2017, s. 38 f.

⁹⁶ Ackerly, Anam, Gulligan & Goodbred, 2017, s. 200.

Även Nederländerna känner av konsekvenserna av den förhöjda havsnivån, då en stor del av landet ligger under havsytan.⁹⁷ Omfattande skyddsåtgärder har vidtagits och fortsätter att vidtas för undvika översvämningar och förödande resultat efter de översvämningar som inte kan undvikas. Skyddsåtgärderna innefattar vallar och andra kontrollmekanismer. Nederländernas infrastruktur ger således ett högt skydd, samtidigt som landet har både tekniska och ekonomiska möjligheter att förbättra redan existerande skyddsåtgärder. Invånarna behöver därför inte känna lika stor oro för översvämningar som de som bor i Bangladesh.⁹⁸ Även om Bangladesh har investerat i motverknings- och anpassningsåtgärder,⁹⁹ är dess skydd inte att jämföra med Nederländernas. Bangladesh brist på tillräckliga motåtgärder och resurser är den avgörande skillnaden mellan landets situation och situationen i Nederländerna.

En annan jämförelse som illustrerar klimatmigrationens socioekonomiska dimension på global nivå är en mellan Haiti och Kalifornien. Båda områdena drabbas av extrem torka. Den sociala kris som torkan medför i Haiti har Kalifornien inte behövt uppleva. Befolkningen i Haiti till följd av extrem fattigdom och bristfällig infrastruktur inte samma möjlighet att flytta inom området som befolkningen i Kalifornien har. Migration över landsgränsen kan då bli det enda alternativet.¹⁰⁰

2.4.2 Grupp-och individnivå

Hur en viss grupp eller individ drabbas av klimatförändringar beror på dennes utsatthet och sårbarhet liksom samhällets kapacitet att förutse och snabbt och effektivt återhämta sig från en klimatrelaterad katastrof (resiliens).¹⁰¹ Ackerly uttrycker sig såhär:

⁹⁷ Nationalencyklopedin: *Nederländerna*.

⁹⁸ Germanwatch, 2004.

⁹⁹ World Bank, 2016.

¹⁰⁰ Behrman & Kent, 2018, s. 4.

¹⁰¹ Mayer & Crépeau, 2017, s. 3.

True *natural* disasters are rare. What is often referred to as a natural disaster is an environmental event that has had a significant impact on people. How disastrous it is and for whom are matters of engineering, political, economic, and social conditions' dynamics and relations *prior* to (and after) such events.¹⁰²

Scott menar att katastrofer är sociala fenomen, vars konsekvenser påverkas av olika slags diskriminering. Denna slutsats når Scott genom att ta som sin utgångspunkt det så kallade ”sociala paradigmet”, vilket härstammar från katastrofriskreduceringsområdet.¹⁰³ Detta paradigm uppställer följande ekvation för att illustrera att en katastrof är konsekvensen av ett samspel mellan den utlösande händelsen (*hazard*) och sociala fenomen:

$$\text{Katastrofrisk} = \text{den utlösande händelsen} \times \text{sårbarhet.}^{104}$$

Den utlösande händelsen kan exempelvis vara en översvämning, jordbävning, torka, orkan, cyklon, tyfon eller ett jordskred.¹⁰⁵ För att förstå hur kvinnors sårbarhet skapas och visar sig använder jag mig av Wisner et al.'s PAR-modell (*Pressure and Release model*).¹⁰⁶ Enligt modellen, som utgår från att en katastrof uppstår genom nämnda ekvation, skapas sårbarhet genom tre element: bakomliggande orsaker (*root causes*), dynamiska tryck (*dynamic pressures*) och osäkra förhållanden (*unsafe conditions*).¹⁰⁷

De bakomliggande orsakerna utgörs av utbredda och generella processer, både i den globala ekonomin och inom ett visst samhälle. Dessa avslöjar ekonomiska, sociala och politiska strukturer och påverkar fördelningen av resurser och makt mellan olika grupper. Bakomliggande orsaker speglar bland annat könsroller, rättigheter och juridiska definitioner.¹⁰⁸

¹⁰² Ackerly, 2016, s. 131.

¹⁰³ Scott, 2015, s. 26.

¹⁰⁴ Scott, 2015, s. 34; Wisner et al., 2004, s. 45; Översättningen av ordet *hazard* till *den utlösande händelsen* är min egen.

¹⁰⁵ Wisner et al., 2004, s. 47.

¹⁰⁶ Se Scott, 2015, s. 34.

¹⁰⁷ Wisner et al., 2004, s. 47; Samtliga översättningar av dessa tre termer är mina egna.

¹⁰⁸ Wisner et al., 2004, s. 47 f.; Scott, 2015, s. 34.

Dynamiska tryck innefattar mer tillfälliga eller omedelbara processer och aktiviteter som speglar människors levnadssituation i ett samhälle. Exempel på dynamiska tryck är epidemier, korruptionsnivå, snabb urbanisering, avskogning och pågående krig eller andra våldsamma konflikter. Även en stats policy angående landfördelning, utbildning och internationell handel hör till denna grupp, liksom brist på lokala institutioner, utbildning och kunskap.¹⁰⁹

Dynamiska tryck transformerar effekterna av de bakomliggande orsakerna till osäkra förhållanden, vilket kan visas genom ett exempel som rör urbanisering. Underliggande orsaker såsom ekonomiska och sociala ojämlikheter kan ge upphov till migration från landsbygd till städer. Migrationen kan exempelvis ske till följd av landsförlust eller diskriminerande priser på grödor, vilket framför allt drabbar fattiga. Sådan migration riskerar att leda till förlust av lokal kunskap som hade kunnat förebygga och hantera katastrofer.¹¹⁰ Därmed skapas ett osäkert förhållande. Osäkra förhållanden utgörs av de sätt genom vilka sårbarhet visar sig. Ett osäkert förhållande kan vara att bo i ett riskområde, att inte ha råd med ett säkert hem, att sakna effektivt skydd från staten eller att vara tvungen att få fram sitt levebröd på ett farligt sätt. Även ett samhälles oskyddade byggnader och infrastruktur samt brist på katastrofberedskap utgör osäkra förhållanden.¹¹¹

Samhällen och människor däri har olika anpassningskapacitet. Med anpassningskapacitet åsyftas förmågan att hantera och anpassa sig till förändringar i klimatet.¹¹² Ett samhälles eller en individs anpassningskapacitet beror på ett komplext och dynamiskt samspel mellan sociala, ekonomiska, politiska, teknologiska och kulturella omständigheter.¹¹³

¹⁰⁹ Wisner et al., 2004, s. 47 ff.

¹¹⁰ Wisner et al., 2004, s. 48 f.; Scott, 2015, s. 34 f.

¹¹¹ Wisner et al., 2004, s. 47 och 49 f.

¹¹² McLeman, 2017, s. 31.

¹¹³ McLeman 2017, s. 32; Smit & Wandel 2006, s. 282.

2.4.2.1 Kvinnor och sårbarhet

Vissa grupper är alltså särskilt sårbara inför klimatförändringarnas effekter. Vidare tyder mycket på att den redan existerande sårbarheten hos dessa grupper, som naturligtvis ter sig olika, riskerar bli än större i samband med sådana effekter. Fattigdomen ökar, ojämlikheten likaså. Nya slags sårbarheter kommer troligen att uppstå.¹¹⁴ Många kvinnor och flickor drabbas mer av klimatförändringar och katastrofer, och upplever större risker och bördor i sådana sammanhang, jämfört med män och pojkar. Könsojämlikhet och intersektionell diskriminering mot bland annat fattiga kvinnor, kvinnor som tillhör en ursprungsbefolkning eller en annan minoritet, kvinnliga flyktingar eller migranter, äldre kvinnor eller kvinnor med funktionshinder, förvärras i samband med en krissituation.¹¹⁵ Det finns robusta empiriska bevis som indikerar att klimatförändringar i kombination med socioekonomiska, institutionella, kulturella och politiska faktorer skapar eller underblåsar ojämlikhet mellan könen.¹¹⁶ Det uppstår således en slags dubbel effekt: de ovan nämnda faktorerna gör att klimatförändringarnas effekter drabbar kvinnor mer, samtidigt som dessa faktorer i kombination med klimatförändringar leder till att den ojämlikhet, som gjorde att kvinnorna drabbades extra hårt, ökar.

Kvinnor utgör majoriteten av världens fattiga.¹¹⁷ Till följd av könsbaserad ekonomisk ojämlikhet är risken för fattigdom större för kvinnor, vilket i sin tur leder till att de tvingas bosätta sig i bristfälliga hem som är sårbara inför klimatrelaterade händelser. Detta gäller särskilt för kvinnodominerade hushåll.¹¹⁸ Kvinnor är också mer beroende av naturresurser, vilka hotas av klimatförändringar, för sitt levebröd. Eftersom kvinnor ofta bär ansvaret för vatten, mat, bränsle och uppvärmning står de inför en stor utmaning i

¹¹⁴ Olsson L et al., 2014, s. 796; jfr. CEDAW, *General Recommendation No. 37*, para. 3.

¹¹⁵ CEDAW, *General Recommendation No. 37*, para. 1-2; Manou och Mihr, 2017, s. 4.

¹¹⁶ Olsson L et al., 2014, s. 807 f.

¹¹⁷ UN Women Watch, 2009, s. 1.

¹¹⁸ CEDAW, *General Recommendation No. 37*, para. 4.

samband med en katastrof.¹¹⁹ Vidare riskerar kvinnor ha en begränsad förmåga att hantera en katastrof på grund av politiska, ekonomiska och sociala barriärer. Kvinnor står ofta inför en ojämlik tillgång till beslutsfattande liksom till ekonomiska och andra resurser såsom mat, vatten, en betryggande bostad, sanering, energi, teknologi, utbildning, arbete, information och socialt skydd. Ojämligheter som dessa leder till att kvinnor är mer exponerade för klimatförändringar, har en lägre anpassningskapacitet och står för de högsta döds- och sjukdomssiffrorna under och efter en klimatrelaterad katastrof.¹²⁰

Kvinnors sårbarhet varierar mellan olika katastrofer samt geografiska och sociokulturella kontexter.¹²¹ Vidare spelar naturligtvis fler faktorer än kön in i sårbarhetsaspekten. Alla som är sårbara är dessutom inte fattiga. Det är också viktigt att ha i åtanke att genom att kategorisera kvinnor som en särskilt sårbar grupp i samband med klimatförändringar så riskerar vi att underblåsa en könsstereotyp bild av kvinnor som hjälplösa, i behov av skydd och assistans. Det är viktigt att i detta sammanhang poängtera att kvinnor är viktiga aktörer i arbetet med katastrofriskreducering, anpassningsåtgärder och att bromsa klimatförändringarna.¹²² Genom att inkludera fler kvinnor i dessa områden kan både klimat- och jämställdhetsmål nås.¹²³

2.4.2.2 Migration som en (o)möjlighet

I en situation som skulle kunna aktualisera en klimatrelaterad flytt grundar sig en individs beslut att migrera eller att inte göra det inte endast i den klimatrelaterade händelsen, utan även i den övergripande socioekonomiska situationen. Alla har inte de ekonomiska resurser eller sociala nätverk som

¹¹⁹ UN Women Watch, 2009, s. 1.

¹²⁰ CEDAW, *General Recommendation No. 37*, s. 3, para. 3–4; UN Women Watch, 2009, s. 1.

¹²¹ CEDAW, *General Recommendation No. 37*, para. 6.

¹²² CEDAW, *General Recommendation No. 37*, para. 7.

¹²³ För samband mellan resiliens och könsbaserad jämställdhet, se exempelvis UNDP: *Gender, climate and disaster resilience*.

krävs för att migrera. Även aspekter såsom hälsa och kunskap avgör om migration är en möjlighet eller inte.¹²⁴

I Bangladesh, exempelvis, är det ofta unga män från fattiga hushåll som migrerar temporärt till närliggande områden för att tjäna pengar och förhoppningsvis kunna skicka hem en del av dem. Kvinnor riskerar bli kvar med knappa finansiella medel och liten tillgång till mat för att ta hand om jordbruk och hushåll. Har männen inte möjlighet att skicka hem pengar befinner sig kvinnorna i en än mer utsatt situation. Kvinnor är inte lika mobila som män på grund av deras traditionella roller inom barnomsorg och jordbruk, samt på grund av deras relativt låga utbildningsnivå. De har följaktligen svårare att hitta en alternativ inkomst. Den klimatrelaterade migrationen i Bangladesh speglar alltså tydligt en socioekonomisk ojämlikhet.¹²⁵

¹²⁴ McAdam, 2012, s. 20 f.

¹²⁵ McLeman, 2017, s. 39 och 41; Mihr, 2017, s. 52.

3 Relevanta folkrättsliga regimer

Trots att klimatrelaterad migration är en oundviklig och betydande konsekvens av de tilltagande klimatförändringarna, och trots att FN:s medlemsländer i enlighet med art. 1 (3) i FN:s stadga har en skyldighet att samverka internationellt vid lösandet av internationella problem av ekonomisk, social, kulturell eller humanitär art,¹²⁶ finns det i dagsläget inget internationellt regelverk som direkt hanterar klimatrelaterad migration. Även om FN inte har lyckats enas kring en strategi om klimatrelaterad migration, så kan det konstateras att olika folkrättsliga regimer, såsom internationell flyktingrätt, internationell miljö rätt och internationell rätt om mänskliga rättigheter, skulle kunna tillämpas på problemet.

3.1 Internationell flyktingrätt

3.1.1 Grundläggande

Av art. 14 (1) i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (UDHR) framgår att var och en har rätt att i andra länder söka och åtnjuta asyl från förföljelse.¹²⁷ Varje stat avgör emellertid, i enlighet med principen om territoriell suveränitet, vem som får komma in på dess territorium och därmed vem som ska erhålla asyl eller uppehållstillstånd på annan grund.¹²⁸ Det finns en rätt att lämna varje land, även sitt eget. Det finns även en rätt att återvända till sitt land. Däremot finns det ingen rätt att komma in i ett annat land.¹²⁹ UDHR är inte bindande, då den är upprättad av FN:s generalförsamling som endast har kompetens att utfärda rekommendationer.¹³⁰

¹²⁶ Förenta Nationernas stadga, Charter of the United Nations, San Francisco den 26 juni 1945.

¹²⁷ Universal Declaration of Human Rights (UDHR), UNGA resolution 217 A (III), den 10 december 1948.

¹²⁸ Linderfalk, 2012, s. 17.

¹²⁹ Se art. 13.2 UDHR och art. 12.2 och 12.4 ICCPR.

¹³⁰ Se art. 13 i FN-stadgan. De flesta av rättigheterna i UDHR är dock implementerade i bindande folkrättsliga konventioner.

År 1950 beslutade FN:s generalförsamling om att upprätta ett permanent flyktingorgan: FN:s flyktingkommissariat (UNHCR). Detta genom en resolution som fungerar som UNHCR:s stadga.¹³¹ UNHCR:s främsta ansvarsområden är att ge skydd åt och att söka varaktiga lösningar för flyktingar.¹³² UNHCR ersatte den internationella flyktingorganisationen (IRO) som hade skapats för att hantera flyktingströmmen efter andra världskriget och vars mandat snart skulle gå ut.¹³³

3.1.1.1 Flyktingkonventionen

Den primära folkrättsliga bestämmelsen om flyktingstatus, vilken kommer att beskrivas nedan, återfinns i flyktingkonventionens art. 1 (A) (2) och dess tilläggsprotokoll.¹³⁴ Principen om non-refoulement utgör en andra grundläggande bestämmelse i flyktingkonventionen. Principen framgår av art. 33 och innebär ett förbud mot att utvisa, avvisa eller utlämna en flykting till ett land där hen fruktar förföljelse på grund av ras, religion, nationalitet, tillhörighet till viss samhällsgrupp eller politisk uppfattning. Förbudet är inte absolut. Två undantag framgår av art. 33 (2). Flyktingkonventionen innehåller även rättigheter som tillkommer den som erhållit flyktingstatus, liksom bestämmelser om när en flykting upphör att vara flykting eller ska uteslutas från flyktingstatus.¹³⁵

3.1.1.2 Komplementärt skydd

Principen om non-refoulement har en bredare innebörd än vad som framkommer i flyktingkonventionens art. 33, och erbjuder därmed ett komplement till flyktingkonventionen vad gäller skydd. Principen innebär ett förbud mot att återsända en person till ett land där hen riskerar förföljelse eller

¹³¹ UNGA Resolution 428 (V), *Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*, den 14 december 1950.

¹³² Se para. 1 i UNHCR:s stadga under ”general provisions”.

¹³³ Goodwin-Gill & McAdam, 2007, s. 20 och 203.

¹³⁴ Hathaway, 1991, s. 6.

¹³⁵ Art. 1(c) och 1(f) i flyktingkonventionen.

andra allvarliga kränkningar av sina mänskliga rättigheter,¹³⁶ och framgår av flertalet internationella och regionala instrument om mänskliga rättigheter. Enligt exempelvis art. 7 i ICCPR får ingen utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Bestämmelsen har tolkats innefatta ett förbud mot refoulement.¹³⁷ Principen om non-refoulement reflekterar internationell sedvanerätt,¹³⁸ vilket innebär att den binder alla stater, med några eventuella undantag.¹³⁹

3.1.2 Flyktingdefinitionen

Enligt art. 1 (A) (2) i flyktingkonventionen tillsammans med 1967 års tilläggsprotokoll är en flykting en person som:

owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country [...]

En person anses bli flykting i samma stund som hen uppfyller samtliga rekvisit, oaktat huruvida ett formellt fastställande av flyktingstatus har gjorts eller inte.¹⁴⁰ Inledningen till 1967 års protokoll anger bland annat att nya flyktingsituationer har uppstått sedan konventionen antogs år 1951 och att det är önskvärt att flyktingstatus ska ges till alla som uppfyller definitionens rekvisit, oaktat en tidigare tidsgräns. Hathaway och Foster tolkar detta som att det finns en skyldighet hos parterna att applicera flyktingdefinitionen på ett för nya flyktingsituationer relevant sätt, innebärande behov för

¹³⁶ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 105; Jfr. Goodwin-Gill & McAdam, 2007, s. 285, som beskriver principen som ett förbud mot att skicka tillbaka en person till "serious harm".

¹³⁷ Human Rights Committee (HRC), *General Comment No. 31*, para. 12.

¹³⁸ The Declaration of States Parties to the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol, 2001, ingress 4; Noll, 2012, s. 185; Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 105.

¹³⁹ Chinkin, 2018, s. 70.

¹⁴⁰ UNHCR, para. 28.

flexibilitet.¹⁴¹ I definitionen kan ett antal rekvisit urskiljas, vilka ska beskrivas nedan.

3.1.2.1 Välgrundad fruktan

Frasen ”en välgrundad fruktan för förföljelse” utgör definitionens huvudsakliga komponent. Fruktan är ett subjektivt sinnestillstånd som måste vara välgrundad och därmed stödjas av en objektiv situation i sökandens hemland.¹⁴² Det subjektiva elementet innebär att en bedömning av den sökandes berättelse och beteende måste göras,¹⁴³ liksom av dennes personlighet, då personer reagerar på olika sätt vid samma situationer.¹⁴⁴ Sökandens tidigare upplevelser kan exempelvis tas i beaktning. Väsentligt för bedömningen är om subjektiva aspekter av individens liv i kombination med dennes sociala och politiska sammanhang indikerar att hen känner fruktan.¹⁴⁵ I de fall då omständigheterna i ansökan inte är tillräckligt klarlagda blir en bedömning av sökandens trovärdighet nödvändig. Vid granskning av det objektiva elementet ska sökandens påståenden, mot bakgrund av dennes tidigare situation i hemlandet och personliga omständigheter, värderas.¹⁴⁶ En ingående uppskattning av sökandens ursprung, särdrag och erfarenheter blir nödvändig. Den sökandens fruktan och trovärdighet ska ställas mot objektiv och tillförlitlig landinformation.¹⁴⁷ Hathaway och Foster anser att en bedömning av en välgrundad fruktan har en inneboende objektivitet. Enligt dem hänger bedömningen på om sökanden kan visa att hen riskerar förföljelse, inte om hen har en subjektiv fruktan.¹⁴⁸

Det framgår inte av konventionen när ska en fruktan ska anses vara välgrundad. Av förarbetena till flyktingkonventionen framgår att en flykting är en person som har ett berättigat anspråk, goda anledningar att fly och

¹⁴¹ Hathaway & Foster, 2014, s. 182; Hathaway & Foster, s. 182, fotnot 3.

¹⁴² UNHCR, s. 11, para. 37–38.

¹⁴³ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 128.

¹⁴⁴ UNHCR, para. 40.

¹⁴⁵ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 128.

¹⁴⁶ UNHCR, para. 41–42; Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 129.

¹⁴⁷ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 129.

¹⁴⁸ Hathaway & Foster, 2014, s. 92.

skäliga grunder för oro. Dessa uttalanden sätter dock ingen klar gräns. Vägledning kan istället hämtas från nationella domstolar.¹⁴⁹

3.1.2.2 Förföljelse

Det finns ingen allmänt accepterad definition av förföljelse.¹⁵⁰ Det faktum att flyktingkonventionen saknar en sådan definition har tolkats som att författarna till samma konvention ville introducera ett flexibelt koncept genom vilket termen förföljelse ska kunna appliceras på nya situationer.¹⁵¹ Utifrån art. 33 i flyktingkonventionen kan det antas att hot mot liv eller frihet på grund av tillhörighet till någon av flyktinggrunderna alltid utgör förföljelse. Huruvida andra skadliga handlingar eller hot utgör förföljelse avgörs utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Rekvisitet kan även anses uppfyllt på grund av händelser som tillsammans, men inte var för sig, utgör förföljelse.¹⁵²

Jag tolkar rekvisitet ”förföljelse” genom en HRBA. Genombrottet för detta sätt att tolka rekvisitet kom när James C. Hathaway 1991 definierade begreppet som ”the sustained or systematic violation of basic human rights, demonstrative of a failure of state protection”.¹⁵³ Hans definition har vunnit brett stöd, och sägs ha inneburit ett skifte till en ”human rights approach” inom flyktingrätten.¹⁵⁴ Hathaway och Michelle Foster har sedan dess föreslagit ett byte av ordet ”violation” till ”denial” i samma definition.¹⁵⁵ Att tolka förföljelse genom en HRBA är det dominerande tillvägagångssättet och medger en progressiv tolkning av exempelvis könsrelaterad förföljelse. Det är dock inte det enda sättet att tolka rekvisitet på, och har inte vunnit universell tillämpning.¹⁵⁶ Andra tillvägagångssätt inkluderar bland annat en ”subjective approach”, vilken ger beslutsfattare stort utrymme att från fall till fall avgöra

¹⁴⁹ Hathaway & Foster, 2014, s. 110 f.

¹⁵⁰ UNHCR:s handbok, para. 51.

¹⁵¹ Grahl-Madsen, 1966, s. 193; Jfr. Hathaway & Foster, 2014, s. 182 f. och fotnot 2.

¹⁵² UNHCR, s. 13 para. 51–53.

¹⁵³ Hathaway, 1991, s. 104 f.

¹⁵⁴ Hathaway & Foster, 2014, s. 185, fotnot 18; Foster, 2009, s. 27.

¹⁵⁵ Hathaway & Foster, 2014, s. 183.

¹⁵⁶ Foster, 2009, s. 27–31.

vad som utgör förföljelse, och en ”literalist approach” genom vilken rekvisitet tolkas med hjälp av definitioner angivna i ordböcker. Båda dessa tillvägagångssätt har avvisats av Hathaway och Foster, som istället förespråkar en HRBA.¹⁵⁷ Även UNHCR stödjer en HRBA vid tolkningen av ”förföljelse”.¹⁵⁸

Alla typer av mänskliga rättigheter åsyftas i Hathaway och Fosters definition av förföljelse, således även de som typiskt sett blir relevanta för kvinnor vid klimatförändringar: ekonomiska och sociala rättigheter liksom rättigheter som framgår av CEDAW.¹⁵⁹ Det sagda innebär dock inte att varje kränkning av en mänsklig rättighet är allvarlig nog för att utgöra förföljelse.¹⁶⁰ Bedömningen av huruvida någonting utgör förföljelse görs utifrån den aktuella rättighetens natur, allvarligheten och naturen i nekadet av rättigheten samt sannolikheten att rättigheten nekas i det individuella fallet.¹⁶¹

Bedömningen av om någon har en välgrundad fruktan för förföljelse ska göras framåtblickande. Det faktum att sökanden har varit utsatt för förföljelse tidigare kan dock läggas till grund för ett antagande om att hen har en välgrundad fruktan för förföljelse.¹⁶² Den som söker flyktingstatus av klimatrelaterade skäl står därför inför ytterligare en svårighet. Även om dennes tidigare situation vid en eventuell klimatrelaterad händelse skulle ses som förföljelse, måste det, för att flyktingstatus ska ges, finnas en välgrundad fruktan för att det i framtiden kommer att ske igen. Karaktären och omfattningen av klimatförändringars konsekvenser är ofta svåra att förutse.

Internationellt skydd är ett substitut för nationellt skydd.¹⁶³ Endast då en persons hemstat är oförmögen eller ovillig att ge skydd kan förföljelse ge flyktingstatus.¹⁶⁴ Staten är sällan ovillig att erbjuda hjälp och stöd till dess

¹⁵⁷ Hathaway & Foster, 2014, s. 186–193.

¹⁵⁸ UNHCR:s handbok, para. 51 och 60.

¹⁵⁹ Jfr. Foster, 2009, s. 64 och 88.

¹⁶⁰ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 130.

¹⁶¹ Goodwin-Gin & McAdam, 2007, s. 92.

¹⁶² Jfr. UNHCR:s handbok, para. 45.

¹⁶³ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 105.

¹⁶⁴ Hathaway & Foster, 2014, s. 184;

medborgare vid en katastrof till följd av klimatförändringar. Skulle staten vara oförmögen att ge skydd, vänder den sig enligt Kälin ofta till det internationella samfundet för stöd,¹⁶⁵ vilket skulle kunna innebära att staten anses vara varken ovillig eller oförmögen att skydda dem som befinner sig inom statens jurisdiktion.

En del av svårigheten med att ge klimatismigranter flyktingstatus ligger i att identifiera den som förföljer.¹⁶⁶ Eftersom det krävs att en mänsklig aktör förföljer, måste den som prövar klimatismigrantens ansökan om flyktingstatus se klimatkatastrofer som i alla fall delvis sociala fenomen.¹⁶⁷ Den som förföljer i de fall som vanligen klassas som grundande för flyktingstatus enligt den internationella flyktingrätten är staten, antingen direkt eller indirekt genom att inte ingripa på grund av ovilja eller oförmögenhet vid allvarliga diskriminerande eller annars kränkande handlingar som begås av befolkningen, eller en privat individ eller entitet inom staten.¹⁶⁸ Det finns sällan en sådan aktör inom landet som landets regim kan anklagas för att inte kontrollera när den orsakar klimatförändringar eller en plötslig katastrof till följd av klimatförändringar. Den som kan anklagas i sådana sammanhang är snarare det internationella samfundet i sin helhet och kanske särskilt industriländer, vars misslyckande att reducera växthusgasutsläpp har resulterat i en ökad växthuseffekt och därmed klimatförändringar.¹⁶⁹

3.1.2.3 Nexus till en konventionsgrund

Sökanden måste ha en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av en eller flera konventionsgrunder: ras, religion, nationalitet, tillhörighet till viss samhällsgrupp eller politisk uppfattning. Sökanden måste inte själv identifiera vilken grund som är aktuell.¹⁷⁰ Det krävs heller inte att förföljaren har för avsikt att förfölja på grund av någon av konventionsgrunderna, även

¹⁶⁵ Kälin & Schrepfer, 2012, s. 32.; Jfr. Scott, 2016, s. 31.

¹⁶⁶ McAdam, 2012, s. 45.

¹⁶⁷ Scott, 2015, s. 32 f.

¹⁶⁸ UNHCR:s handbok, para. 65.

¹⁶⁹ McAdam, 2012, s. 45.

¹⁷⁰ UNHCR:s handbok, para. 67.

om en sådan intention skulle kunna indikera att sökanden har en välgrundad fruktan.¹⁷¹ För att avgöra om nexus till en konventionsgrund föreligger måste istället en samlad bedömning av alla relevanta fakta göras.¹⁷² Konventionsgrunden behöver inte vara den enda eller den dominerande orsaken till förföljelsen. Det räcker att den är en bidragande omständighet.¹⁷³ Nexus kan föreligga när den som förföljer tillskriver sökanden vissa egenskaper eller åsikter, vilka inte stämmer överens med verkligheten.¹⁷⁴

En effekt av klimatförändringarna drabbar i stort sett alla i det aktuella området. Det kan vara svårt att argumentera för att en persons ras, religion, nationalitet, tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller politiska uppfattning påverkar hur hårt denne drabbas av klimatförändringar.¹⁷⁵ Grunden ”tillhörighet till en viss samhällsgrupp” skulle ligga närmast till hands,¹⁷⁶ särskilt för kvinnor i extra sårbara positioner vid klimatförändringar. Kvinnor har ansetts utgöra en viss samhällsgrupp tidigare.¹⁷⁷

Vad som utgör en viss samhällsgrupp måste avgöras i varje enskilt fall, med beaktande av olika slags grupper i olika samhällen och uppkommande mänskliga rättigheter.¹⁷⁸ Om en grupp utmärker sig i ett samhälle kan det också indikera att gruppen är en viss samhällsgrupp. Gruppen delar ofta ett eller flera gemensamma drag, karakteristika eller erfarenheter, vilka antingen är inneboende, oföränderliga eller i övrigt fundamentala för personens identitet, samvete eller utövandet av dennes mänskliga rättigheter,¹⁷⁹ och vilka sökanden inte ska förväntas ändra eller förneka. Inneboende karakteristika kan exempelvis vara kön, etnicitet eller sexuell läggning. En karakteristika är oföränderlig för att den härstammar från sökandens

¹⁷¹ Goodwin-Gill & McAdam, 2007, s. 101 f.

¹⁷² Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 132.

¹⁷³ *The Michigan Guidelines on Nexus To a Convention Ground*, para. 13.; Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 132.

¹⁷⁴ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 132.

¹⁷⁵ Jfr. McAdam, 2012, s. 46.

¹⁷⁶ UNHCR:s handbok, para. 77–79.

¹⁷⁷ UNHCR, *GIP Membership of a Particular Group*, para. 6.

¹⁷⁸ UNHCR, *GIP Membership of a Particular Group*, para. 3.

¹⁷⁹ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 136; UNHCR, *GIP Membership of a Particular Group*, para. 11.

förflutna.¹⁸⁰ Kön kan följaktligen utgöra en viss samhällsgrupp.¹⁸¹ Att vara kvinna är både en inneboende och oföränderlig karakteristika. Detta gäller oavsett om kvinnorna associerar med varandra på grund av denna delade karakteristika. Skulle en grupp utgöras av en stor del av befolkningen i ett land, vilket kan bli fallet för kvinnor, motsäger det inte att gruppen är en särskild samhällsgrupp. Det faktum att en grupp i samhället blir utsatt för förföljelse är inte ensamt tillräckligt för att gruppen ska utgöra en viss samhällsgrupp i flyktingkonventionens mening. En gemensam fruktan för förföljelse kan dock bidra till att identifiera en viss samhällsgrupp.¹⁸² Vidare måste sökanden inte för att bevisa existensen av en särskild samhällsgrupp visa att alla däri riskerar förföljelse.¹⁸³

När det är privata aktörer som förföljer kan nexus mellan en välgrundad fruktan för förföljelse och tillhörighet till en viss samhällsgrupp föreligga dels då förföljelsen sker på grund av individens tillhörighet till en viss samhällsgrupp, oavsett om statens ovillighet eller oförmåga att skydda beror på denna tillhörighet, dels då risken för förföljelse av den privata aktören inte är relaterad till individens tillhörighet till en viss samhällsgrupp, men då statens ovillighet eller oförmåga är det.¹⁸⁴

3.1.2.4 Utanför sin hemstat

Slutligen kan noteras att för att få flyktingstatus krävs att personen redan har tagit sig över en internationell gräns. Eftersom klimatdriven migration som sagt till största del är och förväntas förbli intern,¹⁸⁵ kommer många klimatmigranter redan på denna grund att falla utanför konventionens skydd.

¹⁸⁰ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 136.

¹⁸¹ UNHCR, *GIP Gender-Related Persecution*, para. 30.

¹⁸² UNHCR, *GIP Membership of a Particular Group*, para. 2 och 14.

¹⁸³ UNHCR, *GIP Membership of a Particular Group*, para. 2, 12, 14, 15, 17 och 18.

¹⁸⁴ UNHCR, *GIP Membership of a Particular Group*, para. 23.

¹⁸⁵ Ferris, 2017, s. 19.

3.1.2.5 Könslaterad förföljelse

Historiskt sett har flyktingdefinitionen tolkats genom manliga erfarenheter. Kvinnor har därför ofta blivit förbisedda. Under de senaste decennierna har dock förståelsen för könslaterad förföljelse ökat.¹⁸⁶ En lag som tillämpas och som inte är förenlig med mänskliga rättigheter kan i sig utgöra förföljelse. Kanske härstammar den från traditionella eller kulturella normer eller praktiker som är oförenliga med mänskliga rättigheter. Även då en lag är legitim, kan implementeringen av den utgöra förföljelse.¹⁸⁷ Diskriminering, särskilt kumulativ sådan, kan i vissa fall uppgå till förföljelse, även om så normalt inte är fallet. En situation där diskriminering leder till att en individ har svårt att få fram sitt levebröd eller tillgång till utbildningsanläggningar skulle kunna utgöra förföljelse. Samma gäller då en stat inte skyddar alla individer från allvarlig skada eller allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter på samma sätt eller villkor.¹⁸⁸

3.2 Internationell rätt om mänskliga rättigheter

3.2.1 Grundläggande

Internationell flyktingrätt anses ofta utgöra en gren av den internationella rätten om mänskliga rättigheter.¹⁸⁹ De två regimerna är tätt förbundna. Flyktingars rättigheter är mänskliga rättigheter,¹⁹⁰ varför flyktingkonventionen i alla fall till viss del anses vara ett instrument inom den internationella rätten om mänskliga rättigheter.¹⁹¹ Relevansen av mänskliga rättigheter inom flyktingrätten blir tydlig i Hathaways och Fosters definition av förföljelse.¹⁹² Internationell flyktingrätt erbjuder dock endast skydd till de personer som saknar det i sin hemstat. Den internationella rätten om

¹⁸⁶ UNHCR, *GIP Gender-Related Persecution*, para. 5.

¹⁸⁷ UNHCR, *GIP Gender-Related Persecution*, para. 10 och 13.

¹⁸⁸ UNHCR, *GIP Gender-Related Persecution*, para. 14–15; UNHCR:s handbok, para. 54.

¹⁸⁹ Lindholm Billing & Seidlitz, 2012, s. 108.

¹⁹⁰ Edwards, 2018, s. 539 och 552.

¹⁹¹ McInerney-Lankford, 2017, s. 131, fotnot 1; Edwards, 2018, s. 552.

¹⁹² Se kap. 3.1.2.

mänskliga rättigheter skapar istället rättigheter för individer och motsvarande skyldigheter för staten inom en viss jurisdiktion.¹⁹³

Den 10 december 1948 proklamerades UDHR av 48 länder i FN:s generalförsamling.¹⁹⁴ 1966 antogs dels ICCPR och dess första tilläggsprotokoll, dels ICESCR. Dessa konventioner, tillsammans med UDHR, brukar benämnas ”the International Bill of Rights”. Med tiden har flertalet ytterligare konventioner inom regimen antagits. Därigenom har nya rättigheter uppkommit och grupper som är särskilt sårbara inför kränkningar av mänskliga rättigheter identifierats.¹⁹⁵ En av dessa konventioner CEDAW.

Alla mänskliga rättigheter hör samman. Det brukar sägas att de ”indivisible, interdependent and interrelated”.¹⁹⁶ Traditionellt sett har det dock gjorts en distinktion mellan medborgerliga och politiska rättigheter å ena sidan, och sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter å andra sidan. En påtaglig skillnad mellan ICCPR och ICESCR är de sätt på vilka staters skyldigheter måste uppfyllas.¹⁹⁷ Art. 2 (1) i ICCPR föreskriver en *omedelbar* skyldighet att respektera och säkra mänskliga rättigheter som tillkommer alla individer inom statens territorium och under dess jurisdiktion. De områden som en stat har effektiv kontroll över kan generellt sett sägas befinna sig under statens jurisdiktion.¹⁹⁸ De flesta medborgerliga och politiska rättigheterna tillkommer icke-medborgare i samma grad som medborgare. Vissa rättigheter kan dock begränsas för icke-medborgare, såsom rätten att rösta i politiska val och rätten att komma in och uppehålla sig i landet.¹⁹⁹

Enligt art. 2 (1) i ICESCR åtar sig varje konventionsstat att fullt ut utnyttja sina tillgängliga resurser för att trygga att rättigheterna i konventionen *gradvis*

¹⁹³ Edwards, 2018, s. 552.

¹⁹⁴ Bates, 2018, s. 18.

¹⁹⁵ Chinkin, 2018, s. 66.

¹⁹⁶ Vienna Declaration and Programme of Action, den 25 juni 1993, para. 5; Van Boven, 2018, s. 135; Foster, 2009, s. 181.

¹⁹⁷ Van Boven, 2018, s. 136.

¹⁹⁸ Joseph & Dipnall, 2018, s. 128.

¹⁹⁹ Se art. 25 och 12 i ICCPR; Joseph & Dipnall, 2018, s. 111; Jfr. HRC, *General Comment No. 15*.

förverkligas *genom alla lämpliga medel*, i synnerhet genom lagstiftning. Ingen referens görs till statens territorium eller jurisdiktion. ICJ har dock fastslagit att en konventionsstat måste implementera ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter överallt där staten har suveränitet och utövar territoriell jurisdiktion.²⁰⁰ ICJ har även framhållit att en konventionsstat måste respektera ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter när staten agerar extraterritoriellt.²⁰¹

Distinktionen mellan de två kategorierna av rättigheterna grundar sig också i skillnaden mellan den primära skyldigheten att inte intervensera i ICCPR och skyldigheten att vidta konkreta positiva åtgärder i ICESCR. Kanske är det därför som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter historiskt sett inte har ansetts lika högt värderade som medborgerliga och politiska rättigheter.²⁰² En sådan normativ hierarki mellan mänskliga rättigheter är dock oförenlig med nuvarande tankegångar inom folkrätten.²⁰³ Dessutom kräver en realisation av medborgerliga och politiska skyldigheter ofta att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna är uppfyllda.

Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (CESCR) betonar att det även finns betydande likheter mellan de två rättighetskategorierna. CESCR markerar framför allt att även ICESCR innehåller omedelbara skyldigheter. Av dessa anses två vara av särskild betydelse för att förstå staters skyldigheter enligt ICESCR. Den första av dessa är skyldigheten i art. 2 (2) ICESCR att garantera att rättigheterna i konventionen utövas utan diskriminering av något slag. Den andra är skyldigheten att ta steg mot att förverkliga rättigheterna, vilken framgår av art. 2 (1). CESCR har tolkat bestämmelsen som en skyldighet att påbörja

²⁰⁰ *Advisory Opinion Concerning Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, ICJ, 9 juli 2004; Joseph & Dipnall, 2018, s. 126.

²⁰¹ *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, ICJ, 19 december 2005, para. 216; Joseph & Dipnall, 2018, s. 126.

²⁰² Van Boven, 2018, s. 137 och 140.

²⁰³ Foster, 2009, p. 158.

realisationen av var och en av rättigheterna inom en resonabelt kort tid efter att konventionen har trätt i kraft för aktuell stat.²⁰⁴

Den internationella rätten om mänskliga rättigheter skiljer sig från övrig folkrätt på flera sätt. Ett traditionellt traktat skapar rättigheter och skyldigheter mellan stater. Stater som ingår överenskommelser med varandra utgör grunden även för den internationella rätten om mänskliga rättigheter. Men istället för stater är individer bärare av rättigheter, medan stater har motsvarande skyldigheter gentemot individer. Man kan heller inte beskriva denna regim som starkt avtalsmässig, då reciprocitetsprincipen inte är lika framträdande som inom övrig folkrätt. Skulle en stat inte uppfylla någon av sina konventionsskyldigheter, leder det förhoppningsvis inte till att andra konventionsbundna stater inte längre känner sig bundna av samma skyldighet. Stater förbinder sig inte att respektera mänskliga rättigheter i utbyte mot att andra stater gör samma sak. Dessa skillnader har betydelse vid förståelsen och tolkningen av mänskliga rättigheter.²⁰⁵

Vanligtvis har stater en viss diskretion i hur deras folkrättsliga skyldigheter ska uppfyllas. Inom den internationella rätten om mänskliga rättigheter är det viktigt att skyldigheterna uppfylls på ett för de rättighetsbärande individerna meningsfullt sätt, varför samma diskretion inte föreligger. De ovan nämnda angivelserna i art. 2 i ICCPR och art. 2 i ICESCR har ansetts vara av alltför generell karaktär. De konventionsövervakande kommittéerna till ICCPR, ICESCR och CEDAW har därför antagit en typologi som innebär att staten är skyldig att respektera, skydda och uppfylla mänskliga rättigheter.²⁰⁶

Den negativa skyldigheten att respektera mänskliga rättigheter innebär att staten inte ska vidta några åtgärder som skulle resultera i en kränkning av en rättighet.²⁰⁷ Skyldigheten att tillförsäkra alla individer under en stats

²⁰⁴ CESCR, *General Comment No. 3*, para. 1.

²⁰⁵ Mégret, 2018, s. 88 f.

²⁰⁶ Mégret, 2018, s. 97; Chinkin & Freeman, 2013, s. 19 f.; CEDAW, *General Recommendation No. 25*, para. 4.

²⁰⁷ Mégret, 2018, s. 97.

jurisdiktion mänskliga rättigheter innebär en skyldighet för staten att aktivt se till att dessa personer inte får sina mänskliga rättigheter kränkta av framför allt privata aktörer. Staten är inte ansvarig för varje kränkning av individers rättigheter som privata aktörer står för. Däremot ansvarar den för sådana kränkningar som kan spåras tillbaka till statens bristfälliga agerande i att skydda individer från sådana kränkningar. Detta kallas för mänskliga rättigheters indirekta horisontella effekt. Exempel på när en stat kan bli ansvarig i en sådan situation är då den inte har gjort det den kunnat för att förebygga kränkningen eller antagit en lag som tillåtit kränkningen. Staten måste även skydda mot kränkningar orsakade av andra slags fenomen, såsom en miljökatastrof som hade kunnat förebyggas.²⁰⁸

Skyldigheten att uppfylla mänskliga rättigheter innebär att staten måste vidta åtgärder för att främja individers fulla åtnjutande av sina rättigheter. Staten måste inte bara implementera rättigheterna genom lämpliga lagar, utan även vidta rättsliga, administrativa, utbildningsmässiga och andra lämpliga åtgärder.²⁰⁹ Vidare måste statsapparaten struktureras på ett sätt som säkrar att mänskliga rättigheter kan åtnjutas fullt ut på ett icke-diskriminerande sätt. Skyldigheten att uppfylla mänskliga rättigheter anses även innefatta en skyldighet att främja mänskliga rättigheter inrikes och utrikes genom olika typer av policyer.²¹⁰

Till vilken grad mänskliga rättigheter måste uppfyllas varierar beroende på vilken slags rättighet det rör sig om. I ICCPR har vissa rättigheter en begränsningsklausul. I ICESCR finns det istället en generell begränsningsklausul i art. 4. I relation till ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har parter till ICESCR en *minimum core obligation* att säkra varje rättighet på en minsta, essentiell nivå.²¹¹

²⁰⁸ Mégret, 2018, s. 97 f.

²⁰⁹ Mégret, 2018, s. 98; HRC, *General Comment No. 31*, para. 7; CESCR: *General Comment No. 3*, para 7.

²¹⁰ Mégret, 2018, s. 98 f.

²¹¹ CESCR, *General Comment No. 3*, para. 1-2 och 10.

3.2.2 Klimatförändringar och internationell rätt om mänskliga rättigheter

3.2.2.1 Möjliga rättighetskränkningar för kvinnor vid klimatförändringar

Klimatförändringar och klimatrelaterad migration kan leda till allvarliga kränkningar av grundläggande mänskliga rättigheter.²¹² Det rör sig om medborgerliga och politiska såväl som sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter.²¹³ McInerney-Lankford delar in de typer av rättigheter som riskerar att kränkas vid en klimatrelaterad händelse i tre grupper: Processuella rättigheter, substantiella rättigheter och skyddade gruppers rättigheter.²¹⁴

Processuella rättigheter inkluderar exempelvis:

- rätten till tillgång till information från myndigheter enligt art. 19 i UDHR och art. 19 i ICCPR
- rätten att delta vid beslutstagande som rör exempelvis klimatförändringar enligt art. 21 i UDHR och art. 25 i ICCPR. Denna rättighet är beroende av tillgång till information.²¹⁵

Med substantiella rättigheter åsyftas exempelvis:

- rätten till en tillfredsställande levnadsstandard enligt art. 11 (1) ICESCR
- rätten till en lämplig bostad enligt art. 11 (1) i ICESCR
- rätten att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa enligt art. 12 (1) i ICESCR
- rätten till liv enligt art. 6 (1) i ICCPR
- rätten att inte utsättas för godtyckligt eller olagligt ingripande med avseende på privatliv, familj, hem eller korrespondens enligt art. 17 i ICCPR

²¹² OHCHR, 2009, para. 20 och 92; Manou & Mihr, 2017, s. 4.

²¹³ Manou & Mihr, 2017, s. 4.

²¹⁴ McInerney-Lankford, 2017, s. 146; Jfr. Knox, 2013, som istället delar in staters skyldigheter i processuella skyldigheter, substantiella skyldigheter och skyldigheter gentemot särskilt utsatta grupper.

²¹⁵ McInerney-Lankford, 2017, s. 146; Knox, 2013, para. 29 och 30.

- rätten att äga egendom och att inte godtyckligt fråntas sin egendom enligt art. 17 i UDHR
- rätten att röra sig fritt och fritt välja boställningsort enligt art. 12 (1) i ICCPR
- markrättigheter vilka bland annat skyddas av ovan nämnda art. 17 i UDHR, art. 17 i ICCPR och art. 11 (1) i ICESCR.²¹⁶

Samtliga ovan nämnda rättigheter gäller naturligtvis även kvinnor. Vidare framhäver CEDAW bland annat kvinnors rätt att:

- på lika villkor som män delta i landets politiska och offentliga verksamhet liksom att tillförsäkras möjligheten att företräda sina regeringar på internationell nivå (art. 7 och 8)
- utan diskriminering garanteras samma rättigheter som män när det gäller utbildning och dess kvalitet (art. 10)
- inte diskrimineras på arbetsmarknaden (art. 11)
- ha samma tillgång som män till hälso-och sjukvård (art. 12).

Art. 2 i CEDAW föreskriver en skyldighet för konventionsstaterna att avskaffa all slags diskriminering av kvinnor samt att vidta lämpliga åtgärder för att främja jämställdhet mellan könen. Art. 1 i CEDAW definierar diskriminering av kvinnor som varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av kön, vars effekt eller uppsåtligt syfte är att begränsa eller omintetgöra erkännandet, åtnjutandet eller utövandet av kvinnors mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Enligt art. 3 i CEDAW ska konventionsstaterna vidta lämpliga åtgärder på alla områden för att säkerställa full utveckling och framsteg för kvinnor. Samma artikel föreskriver att kvinnor och män på samma villkor ska få ha samt utöva de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna.

Då vissa kvinnor är särskilt sårbara inför konsekvenserna av klimatförändringarna på grund av bland annat ålder, fattigdom och

²¹⁶ McInerney-Lankford, 2017, s. 146; Jfr. Manou & Mihr, 2017, s. 4.

funktionshinder kan stater vara skyldig att erbjuda ytterligare skydd.²¹⁷ CEDAW har exempelvis uttalat att äldre kvinnor är en sådan särskilt sårbar grupp och att konventionsstater ska ta denna grupp i beaktning vid åtgärder som adresserar klimatförändringar.²¹⁸

3.2.2.2 Staters skyldigheter vad gäller kvinnors rättigheter vid klimatförändringar

Under kap. 3.2.1. framgår att stater är skyldiga att respektera, skydda och uppfylla mänskliga rättigheter. Under samma avnitt beskrivs vad dessa skyldigheter innebär generellt. I detta avsnitt ska det istället beskrivas vad skyldigheterna innebär i förhållande till kvinnors rättigheter vid klimatförändringar. Enligt McInerney-Lankford kräver skyldigheten att *respektera* mänskliga rättigheter att staten inte påskyndar klimatförändringar på ett sätt som skulle underminera tillgängligheten av mänskliga rättigheter eller som skulle skapa situationer där människor måste migrera.²¹⁹ Hon menar även att skyldigheten att respektera mänskliga rättigheter innebär en skyldighet för stater att ta klimatrelaterad migration i beaktning i alla slags anpassningspolicyer som antas för att hantera klimatförändringar, liksom en skyldighet att vidta säkerhetsåtgärder för att förebygga och minska klimatomvandling. Detta gäller oavsett hur mycket aktuell stat har bidragit till de antropogena klimatförändringarna.²²⁰

Ezekiel Simperingham menar att stater har en skyldighet vidta en mängd åtgärder för att förebygga klimatrelaterad migration, såsom legislativa och praktiska åtgärder gällande exempelvis katastrofriskreducering och anpassningsåtgärder. Åtgärderna måste vara kontextspecifika och kan innefatta att sårbara grupper som riskerar att behöva migrera till följd av klimatförändringar identifieras, att resilienta boenden och infrastruktur i högriskzoner byggs och att tidiga varningssystem införs. Riskerna med

²¹⁷ Knox, 2013, para. 72.

²¹⁸ CEDAW, *General recommendation No. 27*, para. 25 och 35.

²¹⁹ McInerney-Lankford, 2017, s.147.

²²⁰ UNHCR, 2015, s. 4; McInerney-Lankford, 2017, s. 150.

klimatförändringarna och olika slags åtgärder för att bemöta dessa risker måste kommuniceras på ett tydligt sätt till de som berörs.²²¹

Skyldigheten att respektera mänskliga rättigheter aktualiserar avväganden om jämställdhet. I enlighet med principen om jämställdhet och icke-diskriminering är stater skyldiga att ta särskilt sårbara grupper i beaktning, exempelvis genom att på ett adekvat sätt bedöma hur kvinnor drabbas av klimatförändringar jämfört med män.²²²

Staten måste *skydda* mänskliga rättigheter vid klimatförändringar oavsett hur mycket eller lite den har bidragit till klimatförändringarna. Staten måste dels vidta preventiva åtgärder för att stoppa eller förebygga klimatförändringar som orsakas av privata aktörer och som leder till att människor måste migrera, dels vidta åtgärder för att skydda klimatmigranternas mänskliga rättigheter. Staten är skyldig att reglera utsläpp av växthusgaser inom staten, liksom att anta policyer eller handlingsplaner ämnade att skydda klimatmigranternas socioekonomiska rättigheter.²²³

Skyldigheten att skydda mänskliga rättigheter kräver inte att staten förbjuder all aktivitet som kan orsaka klimatförändringar, utan att staten gör en avvägning mellan miljöskydd och andra legitima intressen. Avvägningen får inte leda till oberättigade och förutsebara kränkningar av mänskliga rättigheter.²²⁴ Parter till CEDAW har en skyldighet att ta steg mot att avskaffa diskriminerande lagar och sedvana, liksom att lagstifta om förbud mot diskriminering. Vid dessa åtgärder ska intersektionell diskriminering tas i beaktning, då vissa grupper av kvinnor tenderar att drabbas särskilt hårt av diskriminering på grund av exempelvis ålder eller sexuell läggning.²²⁵

²²¹ Simperingham, 2017, s. 88 f.

²²² OHCHR, 2009, para. 42 och 47.

²²³ McNerney-Lankford, 2017, s. 154 f.

²²⁴ Knox, 2013, para. 80.

²²⁵ CEDAW, *General Recommendation, No. 28*, para. 18 och 31.

Skyldigheten att *uppfylla* mänskliga rättigheter kräver att staten vidtar olika åtgärder för att adressera de negativa konsekvenser av klimatförändringarna som drabbar olika individer och grupper. När åtgärder vidtas för att bemöta klimatförändringar ska särskild hänsyn tas till sårbara och diskriminerade grupper.²²⁶ Rättigheter som stater är skyldiga att uppfylla och som är särskilt relevanta för kvinnliga klimatmigranter har identifierats i kap. 3.2.2.1.

3.2.2.3 Ett internationellt ansvar för kvinnors ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter vid klimatförändringar?

Av art. 2 (1) i ICESCR framgår att internationellt samarbete är centralt för uppfyllandet av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Internationellt samarbete är särskilt viktigt med tanke på att låginkomstländer är de som drabbas mest av riskerna med och effekterna av klimatförändringarna.²²⁷ Industriländer har ett särskilt ansvar att hjälpa fattiga utvecklingsländer.²²⁸

CESCR har identifierat fyra typer av extraterritoriella skyldigheter för parter till ICESCR, varav tre är av intresse för denna framställning:

- skyldigheten att avstå från att vidta åtgärder som skulle kunna påverka åtnjutandet av mänskliga rättigheter i andra länder negativt
- skyldigheten att vidta åtgärder för att förebygga att privata aktörer som aktuell stat har kontroll över vidtar åtgärder som skulle kunna påverka åtnjutandet av mänskliga rättigheter i andra länder negativt
- skyldigheten att ta steg genom internationellt bistånd och samarbete, beroende på tillgängliga resurser, för att främja uppfyllandet av mänskliga rättigheter i andra länder.²²⁹

²²⁶ McInerney-Lankford, 2017, s. 159; Parisavtalets ingress 11.

²²⁷ OHCHR, 2009, para. 84.

²²⁸ CESCR, *General Comment No. 3*, para. 14; Jfr. OHCHR, 2009, para. 85.

²²⁹ OHCHR, 2009, para. 86; Värt att återigen poängtera är att CESCR:s kommentarer och rekommendationer inte är rättsligt bindande, men att CESCR är den auktoritativa uttolkaren av ICESCR.

Den första punkten hör samman med skyldigheten att respektera mänskliga rättigheter och kan tolkas innebära en skyldighet för stater att inte skapa situationer i andra länder som skulle tvinga människor att migrera till följd av klimatförändringar, såsom en skyldighet att inte vidta åtgärder som skulle accelerera klimatförändringar på ett sådant sätt att människor tvingas migrera.²³⁰ En sådan skyldighet är dock enligt McInerney-Lankford alltför generell för att erbjuda klimatomflyttade något skydd.²³¹

Den andra punkten är omstridd och har att göra med skyldigheten att skydda mänskliga rättigheter. McInerney-Lankford gör istället en analogi med Louise Arbour's artikel *The responsibility to protect as a duty of care in international law and practice*,²³² vilken handlar om förebyggande av folkmord. Arbour menar att vissa stater har möjlighet att agera utifrån en extraterritoriell skyldighet att skydda. Hon argumenterar för att tre kriterier grundar ett sådant ansvar: inflytande, närhet och information.²³³ Stater som uppfyller dessa tre kriterier kan, enligt den analogi med Arbour's resonemang som McInerney-Lankford gör, ha en ”general duty of care” gentemot klimatomflyttade vars situation är livshotande.²³⁴

Baserat på bland annat *Trail Smelter Arbitration*,²³⁵ som ligger till grund för skyldigheten att förebygga, reducera och kontrollera gränsöverskridande miljöskada och som tar upp staters ansvar för privata aktörer, kan det enligt McInerney-Lankford finnas en skyldighet för en stat att skydda andra stater och dess invånare från klimatrelaterad skada orsakad av privata aktörer inom den ansvariga statens jurisdiktion eller kontroll, bland annat genom att erbjuda skydd till de som tvingas lämna landet. För att en sådan skyldighet ska utformas måste det först avgöras vilka stater som ska ta emot vilka och

²³⁰ McInerney-Lankford, 2017, s. 148 och 150.

²³¹ McInerney-Lankford, 2009, s. 150.

²³² Arbour, 2008; McInerney-Lankford, 2017, s. 156 f.

²³³ Arbour, 2008, s. 456.

²³⁴ McInerney-Lankford, 2017, s. 157.

²³⁵ *Trail Smelter Arbitration (United States v. Canada)*, 16 april 1938 och 11 mars 1941.

hur många klimatmigranter och huruvida skyddet ska ges permanent eller temporärt.²³⁶

Den tredje punkten hör enligt CESCR samman med skyldigheten att uppfylla ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter enligt art. 2 (1) i ICESCR.²³⁷ Att denna bestämmelse skulle innefatta en extraterritoriell skyldighet är dock en kontroversiell idé, inte minst i förhållande till klimatmigranter. Detta då en sådan skyldighet skulle länka mänskliga rättigheter hos individer under en viss stats jurisdiktion till en annan stats positiva skyldigheter.²³⁸

3.3 Internationell miljö rätt

3.3.1 Grundläggande

Som tidigare har framgått i denna framställning är den internationella flyktingrätten tätt sammankopplad med den internationella rätten om mänskliga rättigheter. Något mer diffus är den internationella miljö rättens relation till den internationella rätten om mänskliga rättigheter. De två regimerna skiljer sig åt på flera sätt, exempelvis genom att den internationella miljö rätten, till skillnad från den internationella rätten om mänskliga rättigheter, skapar rättigheter och skyldigheter stater emellan. Trots det går utvecklingen mot att de på flera sätt hör samman.²³⁹ Möjliga rättighetskränkningar vid klimatrelaterade katastrofer har identifierats ovan.²⁴⁰ Vidare pågår det en diskussion kring huruvida det finns en rätt till en god eller hälsosam miljö. Kontroversiella frågor är de som berör vem eller vilka en sådan rättighet i sådana fall tillkommer. Är den till för människor,

²³⁶ McInerney-Lankford, 2017, s. 157 f.; McInerney-Lankford, 2017, s. 157, fotnot 171 och 172.

²³⁷ Se exempelvis CESCR, *General Comment No. 3*, para. 13.

²³⁸ McInerney-Lankford, 2017, s. 162 f.

²³⁹ Jfr. Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 38; Jfr. Knox, 2018.

²⁴⁰ Se kap. 3.2.2.1.

djur eller natur? En mänsklig rättighet till en god miljö har anklagats för att vara alltför antropocentrisk.²⁴¹

Den internationella miljöregimen saknar en kodifikation. Det finns ingen enstaka deklaration eller konvention motsvarande exempelvis UDHR där grundläggande miljörettsliga principer återfinns. Regimen började utformas under 1960-talet, och har sedan dess expanderat, särskilt sedan 1972 då Stockholmskonferensen om den mänskliga miljön (Stockholmskonferensen) ägde rum, och fortsätter att utvecklas på ett dynamiskt sätt.²⁴² Stockholmskonferensen var den första mellanstatliga konferensen som adresserade miljöproblem. I samband med konferensen antogs Stockholmsdeklarationen om den mänskliga miljön (Stockholmsdeklarationen) som innehåller 26 miljöprinciper ämnade att ge inspiration och vägledning i arbetet mot att bevara och förbättra miljön.²⁴³ Därefter etablerades FN:s miljöprogram av FN:s generalförsamling.²⁴⁴

Namnet Stockholmskonferensen om den *mänskliga* miljön avslöjar ett fokus på människan. Stockholmsdeklarationens första princip förmedlar att människan har rätt till frihet, jämlikhet och tillfredsställande livsvillkor i en miljö som är av sådan kvalitet att den tillåter ett liv präglad av dignitet och välmående. Samma princip förmedlar även att det är människan som bär ansvaret för att skydda och förbättra miljön för nutida och framtida generationer.

En stat har en skyldighet att förebygga, reducera och kontrollera aktiviteter som sker inom statens territorium eller som är föremål för statens jurisdiktion eller kontroll, och som utgör en signifikant risk för global eller gränsöverskridande miljöskada. Denna skyldighet utgör internationell

²⁴¹ Se exempelvis Anderson, 1996, s. 14 och Redgewell, 1996, s. 71; En antropocentriskt förhållningssätt tar människan som utgångspunkt, jfr. Nationalencyklopedin: *antropocentrisk*.

²⁴² Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 1 och 108.

²⁴³ Stockholm Declaration on the Human Environment, Stockholm den 16 juni 1972, A/Conf.48/14/Rev. 1.

²⁴⁴ UNGA Res 2997 (XXVII), 1972.

sedvanerätt,²⁴⁵ och härstammar från *Trail Smelter Arbitration*. Skyldigheten framgår även av Stockholmsdeklarationens 21:a princip. Det föreligger varken ett absolut förbud mot att orsaka miljöskada eller en absolut frihet att exploatera naturresurser. Både ekonomisk utveckling och miljöskydd måste beaktas.²⁴⁶

Efter Stockholmskonferensen lades fokus på hållbar utveckling, vilket ledde till att FN initierade 1992 års konferens för miljö och utveckling (Riokonferensen), under vilken flera generella miljörättsliga skyldigheter som gäller stater på ett globalt, till skillnad från regionalt och nationellt, plan utvecklades. En rad instrument antogs, såsom Agenda 21 och Riodeklarationen om miljö och utveckling (Riodeklarationen).²⁴⁷ Agenda 21 är ett handlingsprogram för miljö och utveckling som betonar samverkan mellan ekonomiska, sociala, miljömässiga och utvecklingsmässiga problem. Riodeklarationen innehåller 27 principer om miljö och utveckling. Dessa principer reflekterar en balans mellan industriländers och utvecklingsländers intressen. Konceptet hållbar utveckling anses innebära en kompromiss eller avvägning mellan miljöskydd och ekonomisk utveckling,²⁴⁸ liksom en brygga mellan hållbarhet och mänskliga rättigheter.²⁴⁹ 10 år senare antogs Johannesburgdeklarationen om hållbar utveckling, vilken delar in hållbar utveckling i tre pelare: ekonomisk utveckling, social utveckling och miljöskydd.²⁵⁰

Riodeklarationen upprepar inte Stockholmsdeklarationens första princip, vilket kan tolkas som ett medvetet avstånd från principens antropocentriska karaktär. Samtidigt anger Riodeklarationens första princip att människan står i centrum i strävan mot en hållbar utveckling. Det finns således en spänning

²⁴⁵ Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 137 och 143.

²⁴⁶ Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 146.

²⁴⁷ Agenda 21, Rio de Janeiro, juni 1992 under FN:s konferensen om miljö och utveckling; Rio Declaration on Environment and Development, Rio de Janeiro, juni 1992, A/CONF.151/26 (Vol. I).

²⁴⁸ Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 50, 52, 55 och 128.

²⁴⁹ Woods, 2018, s. 24.

²⁵⁰ Johannesburg Declaration on Sustainable Development, Johannesburg den 4 september 2002, A/CONF 199/20, resolution 1, para. 5.

mellan ekocentrism och antropocentrism i den internationella miljörätten,²⁵¹ vilken kan sägas avspegla sig i länders olika intressen i relation till klimatrelaterad migration. Klimatrelaterad migration är ett mänskligt fenomen. Den regim som ska adressera fenomenet måste därför ha en antropocentrisk dimension över sig. Antropocentriska överväganden i den internationella miljörätten kan därför gynna länder i det globala syd på så sätt att sådana överväganden öppnar upp för ett adresserande av klimatrelaterad migration, medan ekocentriska överväganden kan gynnar länder i det globala nord genom att sådana överväganden inte öppnar upp för dessa länders ansvarstagande för klimatmigranter. Att en spänning mellan ekocentrism och antropocentrism återfinns i den internationella miljörätten, och att denna spänning speglar politiska intressen, kan illustreras med de olika intressen som framkom under Riokonferensen. Medan industriländer betonade vikten av att exempelvis tackla klimatförändringar och bevara den biologiska mångfalden, tenderade utvecklingsländer att lyfta fram frågor ekonomisk utveckling.²⁵²

3.3.2 Klimatförändringsregimen

En av de konventioner som antogs under Riokonferensen är UNFCCC. UNFCCC är en ramkonvention som innehåller generella principer och skyldigheter. Ingressen till UNFCCC anger att klimatförändringar och dess skadliga verkningar är en gemensam angelägenhet för mänskligheten. Detta skiljer sig från den 21:a principen i Stockholmsdeklarationen och den andra principen i Riodeklarationen, som endast föreskriver ett nationellt och gränsöverskridande ansvar.²⁵³

UNFCCC kompletterades 1997 av Kyotoprotokollet. Tillsammans skapade dessa två instrument ”klimatförändringsregimen”.²⁵⁴ Kyotoprotokollet

²⁵¹ ”Antropocentrism” är ett synsätt som sätter människan i centrum, jfr. Oxford English Dictionary Online: *anthropocentrism*. ”Ekocentrism” är ett synsätt som sätter naturen i centrum, jfr. Oxford English Dictionary Online: *ecocentrism*.

²⁵² Rajamani, 2006, s. 58.

²⁵³ Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 17 och 128.

²⁵⁴ Mihr, 2017, s. 57.

föreskriver bland annat bindande skyldigheter för så kallade Annex I-länder att minska sina växthusgasutsläpp. Då Kyotoprotokollets första åtagandeperiod upphörde 2012 antog anslutningsländerna under Dohamötet (COP18) ett tillägg (Dohatillägget) till protokollet som föreskriver en andra åtagandeperiod mellan 2013 och 2020.²⁵⁵

Cancunavtalen som slöts under den 16:e partskonferensen för UNFCCC (COP16) förmedlar att anpassningsstrategier ska riktas mot sårbara grupper, såsom migranter, samt att mänskliga rättigheter ska tas i beaktning av konventionsstater vid alla åtgärder de vidtar för att adressera klimatförändringar.²⁵⁶ Fem år senare, under COP21, slöts Parisavtalet, vars ingress fastslår konventionsstaters skyldigheter att respektera mänskliga rättigheter vid klimatförändringsåtgärder.²⁵⁷ Parisavtalets art. 8 erkänner behovet av att undvika, minimera och avhjälpa förluster och skador som orsakats av de negativa effekterna av klimatförändringarna. Under COP19 två år tidigare hade konventionsparterna etablerat en internationell mekanism som hanterar förluster och skador relaterade till klimatförändringarnas effekter (Warszawamekanismen), genom att de utvecklingsländer som är särskilt sårbara inför klimatförändringarnas konsekvenser ska få finansiell, teknisk och annan support från industriländer.²⁵⁸

3.3.3 Principen om CBDR

Vid utvecklingen av den internationella miljörätten har olika länder ofta haft olika prioriteringar. Många utvecklingsländer har sett fattigdom och rätt till ekonomisk utveckling som det största problemet som miljöförstöring medför. Konceptet om hållbar utveckling har varit ett sätt att förena olika länders prioriteringar. Även principen om CBDR har hjälpt till att medla länder

²⁵⁵ UNFCCC Decision 1/CMP.8, *The Doha Amendment, Doha, Qatar, 8 December 2012.*

²⁵⁶ UNFCCC Decision 1/CP.16 *The Cancun Agreements: Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on Long Term-Cooperative Action Under the Convention* (UNFCCC/CP/2010/7/Add.1) [Decision 1/CP.16], para. 8 och 14 (f).

²⁵⁷ Parisavtalet, ingress para. 11.

²⁵⁸ Eckersley, 2015, s. 482.

emellan genom att erkänna rätten till utveckling samt länders olika bidrag till och förmåga att bemöta klimatförändringar.²⁵⁹

Principen om CBDR är en nyckelprincip i klimatförändringsregimen.²⁶⁰ Enligt art. 3 (1) i UNFCCC bör konventionsparterna skydda klimatsystemet åt nutida och framtida generationer av mänskligheten i överensstämmelse med sitt gemensamma, men olikartade ansvar och respektive förmåga. Det framgår också att de konventionsstater som räknas som industriländer bör ta ledningen mot klimatförändringarna och dess skadliga effekter. Princip 7 i Riodeklarationen lyder:

States shall co-operate in a spirit of global partnership to conserve, protect and restore the health and integrity of the Earth's ecosystem. In view of the different contributions to global environmental degradation, States have common but differentiated responsibilities. The developed countries acknowledge the responsibility that they bear in the international pursuit of sustainable development in view of the pressures their societies place on the global environment and of the technologies and financial resources they command.

Principen om CBDR innebär att alla stater har ett gemensamt, men inte lika stort ansvar att tackla klimatförändringarna. Hänsyn ska bland annat tas till länders olika resurser, förmågor och ekonomiska utveckling.²⁶¹ Principen erkänner att utvecklingsländers ansvar är beroende av industriländers assistans. Principen grundar sig i att utvecklingsländer generellt sett inte har bidragit lika mycket till klimatförändringarna och inte heller har samma möjligheter att bemöta dess konsekvenser. Staters olika ansvar enligt UNFCCC och Kyotoprotokollet speglar olika staters olika bidrag till de antropogena klimatförändringarna. Enligt art. 4 i UNFCCC är alla konventionsstater, med hänsyn till deras gemensamma men olikartade ansvar, skyldiga att vidta vissa åtgärder som ofta har med samarbete och

²⁵⁹ Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 110.

²⁶⁰ Kravchenko, Chowdhury & Bhuiyan, 2015, s. 54.

²⁶¹ Kravchenko, Chowdhury & Bhuiyan, 2015, s. 54.

informationsutbyte att göra. Industrieländer och övriga parter som omnämns i Annex I har dock, till skillnad från utvecklingsländer, specifika skyldigheter relaterade till utsläpp av växthusgaser.²⁶² Av art. 3 (1), 4 (1) och 4 (3) i UNFCCC framgår att ansvarsfördelning i enlighet med principen om CBDR gäller både lindrings- och anpassningsåtgärder. Migration skulle kunna ses som en slags anpassningsåtgärd, men även som ett resultat av bristande anpassningsåtgärder i hemstaten.²⁶³

Implementeringen av Parisavtalet ska enligt dess art. 2 (2) reflektera principen om CBDR. Parisavtalet ger dock uttryck för principen om CBDR på ett annorlunda sätt jämfört med tidigare avtal inom klimatförändringsregimen. Istället för att föreskriva bindande skyldigheter endast för vissa stater, anger art. 4 (2) och (9) i Parisavtalet att varje part ska utarbeta, upprätthålla och vart femte år kommunicera nationellt fastställda bidrag. Åtagandena ska, enligt art. 4 (3) i Parisavtalet, successivt skärpas i ljuset av parternas gemensamma men olikartade ansvar och respektive förmåga, liksom olika nationella förhållanden.

Vilken status principen om CBDR åtnjuter finns det olika åsikter om.²⁶⁴ Det kan konstateras att den åtnjuter en bred acceptans i konventioner och andra instrument som utgör soft law, men att den inte utgör internationell sedvanerätt.²⁶⁵ Terminologin art. 3 (1) i UNFCCC klargör att den bestämmelsen endast gäller i förhållande till konventionsparterna. Medan utvecklingsländer traditionellt sett varit positiva till den ansvarsfördelning som principen implicerar, har industrieländer inte varit lika positivt inställda till ett olikartat ansvar för klimatförändringarna.²⁶⁶

²⁶² Jfr. Birnie, Boyle & Redgwell, 2009, s. 133; Kravchenko, Chowdhury & Bhuiyan, 2015, s. 55

²⁶³ Eckersley, 2015, s. 482.

²⁶⁴ Rajamani, 2006, s. 158 f.

²⁶⁵ Kravchenko, Crowdhury & Bhuiyan, 2015, s. 53; Bodansky, Brunnée & Rajamani, 2017, s. 52.

²⁶⁶ Rajamani, 2006, s. 67; Rajamani, 2016, s. 494.

4 Kvinnors möjlighet till skydd

4.1 Flyktingstatus

Den dominerande uppfattningen inom den internationella debatten om klimatrelaterad migration verkar vara att flyktingkonventionen inte kan eller att den inte är lämpad att erbjuda klimatomvandringsskydd.²⁶⁷ Som framgått tidigare i denna framställning är det onekligen svårt för denna grupp individer att hävda att de har rätt till flyktingstatus.²⁶⁸ Det finns dock röster i debatten som framhåller att flyktingstatus kan bli aktuellt för de som till följd av statens handlande eller underlåtenhet och på grund av tillhörighet till någon konventionsgrund drabbas oproportionerligt hårt av klimatförändringarnas konsekvenser.²⁶⁹ Genom att betrakta katastrofer som sociala fenomen som framför allt påverkar de mest sårbara i ett samhälle, drar Scott slutsatsen att klimatrelaterade ansökningar om flyktingstatus ska tas på allvar. Han anser att det inte går att utesluta att klimatomvandringsskydd i vissa fall skulle kunna få flyktingstatus, även om de allra flesta inte kommer att kunna få det.²⁷⁰ NZIPT har i *AF Kiribati* prövat en klimatrelaterad ansökan om flyktingstatus på samma sätt som ansökningar relaterade till eventuella kränkningar av socioekonomiska rättigheter.²⁷¹ En sådan metodik öppnar enligt Scott upp för individualiserade och noga övervägda prövningar av klimatrelaterade ansökningar om flyktingstatus.²⁷²

Den ekvation som det sociala paradigmet ställer upp för att beskriva en risk för katastrof förtjänar att återupprepas: katastrofrisk = den utlösande händelsen x sårbarhet. Enligt Wisner et al.:s PAR-modell skapas sårbarhet

²⁶⁷ McAdam, 2012, s. 39; IOM, 2014, s. 28; Kälin & Schrepfer, 2012, s. 31–34.; Ferris, 2017, s. 15; Anastasiou, 2018, s. 177; Även nationell praxis från Storbritannien och Australien intar liknande ståndpunkter, se exempelvis *Secretary of State for the Home Department v. AH (Sudan) and Others (FC)*, 2007, UKHL 49, para. 33; *A v. Minister for Immigration and Ethnic Affairs*, 1998, INLR 1, para. 18.

²⁶⁸ Se kap. 3.1.2.

²⁶⁹ Se exempelvis Garlick, Franck & Bower, 2018, s. 121.

²⁷⁰ Scott, 2016, s. 26 och 57.

²⁷¹ *AF (Kiribati)*, 2013, NZIPT 800413; Scott, 2016, s. 36.

²⁷² Scott, 2016, s. 28 och 36.

genom bakomliggande orsaker, dynamiska tryck och osäkra förhållanden.²⁷³ Dessa element, som beskrivs mer ingående i kap. 2.4.2, kan med fördel beaktas och bedömas vid en prövning av en klimatrelaterad ansökan om flyktingstatus. Detta för att få en större förståelse för varför just sökanden migrerat och hur hon drabbats eller riskerar att drabbas av klimatförändringarnas effekter, och för att avslöja eventuell ojämlikhet och diskriminering. Bakomliggande orsaker kan avslöja ekonomisk och social ojämlikhet mellan könen, liksom strukturer såsom traditionella könsroller. Dynamiska tryck, exempelvis en diskriminerande utbildningspolicy, transformerar bakomliggande social ojämlikhet till osäkra förhållanden, vilka visar sårbarhet genom exempelvis kunskapsförlust och ojämlig tillgång till information. Beroende på samverkan mellan olika maktordningar såsom fattigdom, funktionshinder och ålder i kombination med kön varierar sårbarheten hos kvinnor. Denna sårbarhet förvärras i samband med klimatförändringar, vilket kan resultera i nekanden eller kränkningar av grundläggande rättigheter.²⁷⁴

Genom att utgå från Hathaways och Fosters definition av förföljelse, ”the sustained or systemic denial of basic human rights, demonstrative of a failure of state protection”,²⁷⁵ blir möjliga nekanden eller kränkningar av kvinnors grundläggande mänskliga rättigheter i samband med klimatförändringar relevanta för att avgöra om kvinnliga klimatmigranter har en välgrundad fruktan för förföljelse. Denna bedömning ska som sagt göras framåtblickande, men om kvinnan tidigare har varit utsatt för förföljelse kan det indikera att hon har en välgrundad fruktan för förföljelse,²⁷⁶ vilket kan vara fallet för kvinnor som redan upplevt en klimatrelaterad katastrof och fruktar liknande situationer i framtiden. Det är som sagt svårt att förutse framtida klimatrelaterade katastrofer, men risken för sådana ökar med tanke på de tilltagande klimatförändringarna, särskilt i de områden som redan är frekvent utsatta för dess extrema konsekvenser.

²⁷³ Se kap. 2.4.2.

²⁷⁴ Se kap. 2.4.2.1 och 3.2.2.

²⁷⁵ Hathaway och Foster, 2014, s. 183.

²⁷⁶ Se kap. 3.1.2.2.

Som framgår av kap. 3.2.2 riskerar kvinnor att få flera rättigheter kränkta vid klimatförändringar. Varje kränkning av en mänsklig rättighet är dock inte tillräckligt allvarlig för att uppgå till förföljelse.²⁷⁷ NZIPT, som också tolkar förföljelse genom en HRBA,²⁷⁸ har betonat relevansen av staters *minimum core obligation* att säkra varje rättighet på en minsta, essentiell nivå.²⁷⁹ Då individer nekas en minsta, essentiell nivå av ekonomiska och sociala rättigheter kan de, menar tribunalen, utsättas för förföljelse.²⁸⁰

Låt oss ta rätten att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa enligt art. 12 (1) i ICESCR som ett exempel. Denna rättighets minsta, essentiella nivå består enligt CESCR bland annat av tillgång till hälsorelaterade faciliteter, varor och tjänster på ett icke-diskriminerande sätt, särskilt för sårbara och marginaliserade grupper.²⁸¹ Även av art. 12 i CEDAW framgår att kvinnor har rätt till samma tillgång som män till hälso-och sjukvård. Konventionsstater har en skyldighet att respektera, skydda och uppfylla denna rättighet, vilket bland annat innebär att staten måste se till att kvinnor inte nekas tillgång till hälso-och sjukvård på grund av att deras män eller föräldrar inte ger sina godkännanden. Konventionsstater måste även vidta rättsliga och andra åtgärder för att realisera rättigheten.²⁸² Ponera att en kvinna, som är särskilt sårbar vid en klimatrelaterade händelse,²⁸³ skulle vara nekad sina rättigheter enligt art. 12 i ICESCR och art. 12 i CEDAW på ett diskriminerande sätt och därför drabbas oproportionerligt hårt av klimatförändringarnas effekter. Det är då möjligt att kränkningarna anses vara tillräckligt allvarliga för räknas som förföljelse.

²⁷⁷ Se kap. 3.1.2.2.

²⁷⁸ NZIPT har definierat förföljelse som “serious harm + failure of state protection”, se Refugee Status Appeals Authority, Refugee Appeal No. 74665/03, 7 juli, 2004; Se *BG Fiji*, 2012, NZIPT 800091, där tribunalen antar en “human rights approach”.

²⁷⁹ *BG Fiji*, 2012, NZIPT 800091, para. 94–96; Jfr. CESCR, *General Comment No. 3*, para. 10; Jfr. Scott, 2015, s. 40.

²⁸⁰ *BG Fiji*, 2012, NZIPT 800091, para. 96 och 104.

²⁸¹ CESCR, *General Comment No. 14*, para. 43 (a).

²⁸² CEDAW, *General Recommendation No. 24*, para. 13–14 och 17.

²⁸³ Se kap. 2.4.2.1.

Flera händelser som var för sig inte utgör förföljelse kan tillsammans göra det.²⁸⁴ Detta kan ha stor betydelse för kvinnliga klimatmigranternas möjlighet till flyktingstatus.²⁸⁵ Kvinnor riskerar ju att få flera av sina rättigheter kränkta. Det kan dock vara svårt att bevisa att dessa kränkningar var för sig är tillräckligt allvarliga för att utgöra förföljelse.

Enligt art. 2 i CEDAW har konventionsstater en skyldighet att avskaffa all slags diskriminering av kvinnor samt vidta lämpliga åtgärder för att främja jämställdhet mellan könen. Könsdiskriminering utgör normalt sett inte förföljelse, men kan göra det, särskilt i de fall då den sker kumulativt.²⁸⁶ Eftersom redan existerande könsojämlikhet och diskriminering mot olika kvinnliga grupper förvärras i samband med en krissituation,²⁸⁷ finns det anledning att misstänka att förföljelse skulle kunna föreligga vid en klimatrelaterad katastrof även av den anledningen. Enligt kommittén till CEDAW är intersektionalitet ett grundläggande koncept för att fullt ut förstå staters skyldigheter enligt art. 2 i CEDAW. Diskriminering på grund av kön måste ses tillsammans med andra faktorer som påverkar kvinnans identitet, såsom religion, ålder och sexuell läggning.²⁸⁸ Klimatförändringar, i kombination med socioekonomiska, institutionella, kulturella och politiska faktorer, skapar eller underblåser ojämlikhet mellan könen.²⁸⁹ Eftersom flera faktorer tillsammans kan utgöra förföljelse skulle könsdiskriminering eller intersektionell diskriminering i kombination med andra kränkningar av mänskliga rättigheter vid en klimatrelaterad katastrof kunna utgöra förföljelse.

Enligt art. 2 (1) i ICESCR har konventionsstaterna en omedelbar skyldighet att ta steg mot att förverkliga de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Om inga steg har tagits, kan det enligt NZIPT tyda på att

²⁸⁴ Se kap. 3.1.2.2.

²⁸⁵ Jfr. *BG Fiji*, 2012, para. 102; Jfr. Scott, 2015, s. 40.

²⁸⁶ Se kap. 3.1.2.6.

²⁸⁷ Se kap. 2.4.2.1.

²⁸⁸ CEDAW, *General Recommendation No. 28*, para. 18.

²⁸⁹ Se kap. 2.4.2.1.

kvinnan riskerar att få den aktuella rättigheten kränkt i framtiden.²⁹⁰ Om steg har tagits, men inte tillräckliga, kan det vara svårare att avgöra allvarligheten i en eventuell framtida kränkning. Har regressiva åtgärder vidtagits bör det tyda på en framtida allvarlig kränkning. Art. 2 (2) i ICESCR föreskriver en omedelbar skyldighet att säkra konventionsrättigheterna på ett icke-diskriminerande sätt. Förutom att denna skyldighet kan indikera om förföljelse föreligger eller inte, är den enligt NZIPT av relevans vid bedömningen av om sökanden saknar skydd från sin hemstat. Ojämlighet finns dock i alla stater, mer eller mindre, varför det är en svår uppgift att avgöra om ojämligt åtnjutande av en rättighet kan ge upphov till flyktingstatus.²⁹¹

Ovanstående diskussion kring huruvida kvinnliga klimatmigranter kan uppfylla rekvisitet ”en välgrundad fruktan för förföljelse” har främst berört ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter då NZIPT har ett användbart tillvägagångssätt vid ansökningar om flyktingstatus relaterade till dessa rättigheter. Kvinnor riskerar dock även att få deras medborgerliga och politiska rättigheter kränkta i samband med att de drabbas av klimatförändringarnas effekter. Exempel på sådana rättigheter är rätten till liv enligt art. 6 (1) i ICCPR och rätten att inte utsättas för godtyckligt eller olagligt ingripande med avseende på privatliv, familj, hem eller korrespondens enligt art. 17 i ICCPR.²⁹²

Konceptet *minimum core obligations* gäller inte i relation till medborgerliga och politiska rättigheter, varför samma metodik som använts ovan inte kan kopieras rakt av. Eftersom ICCPR, till skillnad från ICESCR, föreskriver en omedelbar skyldighet att respektera och säkra konventionsrättigheterna, behöver det inte på samma sätt utredas om staten har tagit tillräckliga steg mot att förverkliga rättigheterna. Om staten inte respekterar eller säkrar den aktuella rättigheten måste dock kränkningen fortfarande vara allvarlig nog för

²⁹⁰ *BJ (Fiji)*, 2012, para. 98; Jfr. Scott, 2015, s. 40.

²⁹¹ *BJ (Fiji)*, 2012, para. 105; Jfr. Scott, 2015, s. 40.

²⁹² Se kap. 3.2.2.1.

att utgöra förföljelse. Kvinnors sårbarhet och dess bakomliggande orsaker blir relevanta på samma sätt som vid förföljelse på grund av kränkningar av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Nästa fråga att ställa sig är om den kvinnliga klimatmigranten har en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av hennes tillhörighet till en viss samhällsgrupp. Kön är en inneboende och oföränderlig karakteristika och kan därför utgöra en viss samhällsgrupp. En bedömning av om så är fallet måste dock ske i varje enskilt fall.²⁹³ Flera tänkbara samhällsgrupper som drabbas extra hårt av klimatförändringars konsekvenser till följd av statens agerande eller underlåtenhet skulle kunna identifieras med hjälp av ett intersektionellt riskperspektiv, såsom kvinnor inom en viss region, äldre kvinnor, kvinnor med funktionshinder, kvinnor tillhörande en viss minoritet och kvinnor tillhörande en ursprungsbefolkning.

Jag argumenterar således för att det finns fall då kvinnliga klimatmigranter har rätt till flyktingstatus. De flesta kommer dock inte ha det, då samtliga rekvisit i flyktingdefinitionen måste vara uppfyllda. Detta är särskilt svårt vid klimatrelaterade ansökningar om flyktingstatus. Värt att återigen uppmärksamma är det faktum att kvinnor ofta blir kvar i det drabbade området efter en klimatrelaterad katastrof, vilket innebär att dessa kvinnor saknar möjlighet att söka flyktingstatus, eftersom flyktingdefinitionen kräver att hon befinner sig utanför sin hemstat. Diskussionen kring kvinnliga klimatmigranternas möjlighet till flyktingstatus är därför av begränsat praktiskt värde. Som Scott har uttalat är det dock av största vikt att klimatrelaterade ansökningar får samma individualiserade prövning som andra ansökningar om flyktingstatus.²⁹⁴ Det har dessutom tolkats som att flyktingstatus enligt flyktingkonventionen ska kunna appliceras på nya flyktingsituationer.²⁹⁵

²⁹³ Se kap. 3.1.2.4 för innebörden av ”tillhörighet till en viss samhällsgrupp”.

²⁹⁴ Jfr. Scott, 2015, s. 26.

²⁹⁵ Se kap. 3.1.2.

4.2 Principen om CBRD

Då kvinnors möjlighet till skydd från klimatförändringarnas effekter genom flyktingstatus är starkt begränsad, aktualiseras frågan om den internationella miljörätten är bättre rustad för att ge ett sådant skydd. För att få en indikation om så är fallet, kommer kvinnors möjlighet till skydd via principen om CBRD med hjälp av den internationella rätten om mänskliga rättigheter att undersökas.

Det finns flera fördelar med att ge den internationella miljörätten företräde framför den internationella flyktingrätten i diskussionen kring kvinnliga klimatmigranternas möjlighet till skydd. Den internationella flyktingrätten lägger det primära ansvaret på hemstaten och sätter individuell förföljelse i centrum,²⁹⁶ medan den internationella miljörätten föreskriver ett gemensamt men olikartat ansvar för de tilltagande klimatförändringarna.²⁹⁷ Vidare skulle klimatrelaterad migration med fördel kunna planeras och organiseras med stöd av hemstaten, vilket är motsatsen till vad som gäller inom flyktingrätten. Biermann och Boas argumenterar därför för införandet av ett protokoll till UNFCCC som erkänner, skyddar och omplacerar klimatmigranter.²⁹⁸ En planerad och organiserad migration skulle gynna de kvinnor som är immobile och därför inte har samma möjlighet som män att migrera i samband med klimatförändringarnas effekter. Så sett har den internationella miljörätten potential att ge ett större skydd till kvinnor än flyktingkonventionens bestämmelse om flyktingstatus.

Även Kent och Behrman menar att den internationella miljörätten är bäst lämpad att adressera klimatrelaterad migration.²⁹⁹ Detta då UNFCCC, till skillnad från den internationella rätten om mänskliga rättigheter, stöds av betydande finansiella mekanismer, vilket behövs för att stödja både

²⁹⁶ Biermann & Boas, 2010, s. 74 f.

²⁹⁷ Se exempelvis art. 3 (1) i UNFCCC.

²⁹⁸ Biermann & Boas, 2010, s. 74 f.

²⁹⁹ Kent & Behrman: *Facilitating the resettlement and rights of climate refugees: An argument for developing existing principles and practices*, 2018.

klimatmigranter och stater som skulle komma att ta emot migranterna. Dessutom menar de att eftersom denna regim inte fokuserar på individuella rättigheter, krävs ingen direkt koppling mellan stater och individuella rättighetsbärare för att utkräva ansvar.³⁰⁰ OHCHR har dock anfört att den internationella rätten mänskliga rättigheter utgör ett komplement till UNFCCC genom att tillföra staters skyldigheter gentemot individer, och att mänskliga rättigheter stämmer överens med och betonar principen om CBDR. Standarder och principer inom denna regim kan hjälpa till att identifiera en rättvis fördelning av ansvar gällande lindrings-och anpassningsåtgärder.³⁰¹ Med utgångspunkt i OHCHR:s syn på relationen mellan den internationella rätten om mänskliga rättigheter och den internationella miljöretten kan man därför tänka sig att även andra slags ansvar, såsom ett ansvar att ta emot klimatmigranter, kan identifieras med hjälp av mänskliga rättigheter.

Relationen mellan den internationella miljöretten och den internationella rätten om mänskliga rättigheter är dock fortsatt oklar. Den internationella flyktingrätten ligger nära den internationella rätten om mänskliga rättigheter, varför diskussionen om kvinnors möjlighet till flyktingstatus genom en HRBA faller sig naturligt. Men hur kan den internationella miljöretten, som inte har någon inneboende dimension av mänskliga rättigheter, förenas med den internationella rätten om mänskliga rättigheter för att ge skydd åt kvinnliga klimatmigranter? En sådan förening hade troligen anklagats för att vara antropocentrisk. Den internationella miljörettens inneboende motsättning mellan antropocentrism och ekocentrism, vilken kan sägas spegla motstridiga politiska intressen,³⁰² kan försvåra denna regims möjlighet att hantera klimatrelaterad migration. Det finns en risk för att det globala nord gömmer en bristande politiska vilja att ta ansvar för klimatmigranter bakom ekocentriska termer.

³⁰⁰ Behrman & Kent: *Overcoming the legal impasse? Setting the scene*, 2018, s. 9.

³⁰¹ OHCHR, 2009, para. 87–88.

³⁰² Se kap. 3.3.1.

Stater har ett visst extraterritoriellt ansvar för kvinnors mänskliga rättigheter. CESCR har identifierat fyra extraterritoriella skyldigheter vad gäller ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, varav tre har beskrivits tidigare i denna framställning.³⁰³ Två av dessa är skyldigheten att avstå från att vidta åtgärder som skulle kunna påverka åtnjutandet av mänskliga rättigheter i andra länder negativt, liksom skyldigheten att vidta åtgärder för att förebygga att privata aktörer som aktuell stat har kontroll över vidtar åtgärder som skulle kunna påverka åtnjutandet av mänskliga rättigheter i andra länder negativt.³⁰⁴ Klimatförändringar leder som sagt till allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter, inte minst för de kvinnor som på grund av samspelet mellan olika slags strukturer är särskilt sårbara inför klimatförändringarnas konsekvenser. Dessa två skyldigheter kan tolkas innefatta både en skyldighet att avstå från att accelerera klimatförändringar på ett sätt som skulle resultera i klimatismigration och en skyldighet att skydda andra staters invånare från klimatrelaterad skada orsakad av privata aktörer inom den ansvariga statens jurisdiktion eller kontroll genom att bland annat ta emot klimatismigranter.³⁰⁵

Eftersom många länder bidrar till de tilltagande klimatförändringarna, vars effekter drabbar alla länder på något sätt, skulle det givetvis vara svårt att urskilja vilken stat som inte lever upp till sina skyldigheter och därför har ett ansvar att ta emot klimatismigranter. Dessutom bär många länder ansvar för andra länders utsläpp genom exempelvis global handel eller placering av fabriker i utvecklingsländer.³⁰⁶ Genom principen om CBDR skulle kravet på att urskilja ett exakt ansvar kunna frångås. Robyn Eckersley, som argumenterar för att stater har ett gemensamt men olikartat ansvar att hjälpa och ta emot klimatismigranter, uppmärksammar att stater har bidragit olika mycket till klimatförändringarna, men menar att deras exakta skuld i frågan inte kan eller behöver utredas. Eckersley riktar in sig på klimatismigranter som är tvungna att lämna sina länder permanent på grund av oundvikliga effekter av klimatförändringar såsom förhöjd havsnivå. Hon anser att skyldigheten att

³⁰³ Se kap. 3.2.2.5.

³⁰⁴ Se kap. 3.2.2.5.

³⁰⁵ Se kap. 3.2.2.5.

³⁰⁶ Eckersley, 2015, s. 486.

erbjuda klimatmigranter finansiell och teknisk hjälp är ett olikartat ansvar.³⁰⁷ En sådan skyldighet finner stöd i Warszawamekanismen.³⁰⁸ Skyldigheten att ta emot klimatmigranter är enligt Eckersley ett gemensamt ansvar baserat på att alla stater har bidragit till dessa individers migration. Denna skyldighet hör enligt Eckersley samman med en rättighet för klimatmigranterna att välja värdland, vilket skulle fungera som en slags kompensation för deras förluster och skador.³⁰⁹ Jag håller med om att stater bör ha ett gemensamt ansvar att ta emot klimatmigranter och att staters exakta ansvar inte kan eller behöver fastställas. Jag tror dock att ansvaret även i denna aspekt måste vara olikartat och därigenom spegla principen om CBDR. Ett olikartat ansvar skulle i och för sig utesluta en rätt för klimatmigranter att fritt välja värdland, som Eckersley argumenterar för att klimatmigranter har. Enligt min mening ska hänsyn tas till att vissa länder har bidragit mer än andra till de antropogena klimatförändringarna, liksom att vissa länder har större kapacitet att ta emot klimatmigranter.

Genom att inte behöva fastställa staters exakta ansvar vad gäller klimatförändringarna och dess effekt i andra länder undviks en stor del av den svåra identifikationsproblematik som annars skulle föreligga. Det finns dock en motsättning mellan att inte behöva utreda ett exakt ansvar samtidigt som vissa stater ska ha ett större ansvar. En fullständig lösning till denna motsättning finns troligen inte. Ett steg mot en rättvis ansvarsfördelning skulle kunna vara att identifiera de länder som generellt sett har bidragit mest till de antropogena klimatförändringarna och dessutom har möjlighet att ta emot klimatmigranter, för att ålägga dem ett gemensamt ansvar att ta emot flest klimatmigranter, likt de stater som klassas som Annex-I länder i UNFCCC. Detta skulle kunna ske genom ytterligare ett protokoll till UNFCCC, som skulle kunna föreskriva en särskild skyldighet att ta emot de klimatmigranter som drabbas värst av klimatförändringarnas konsekvenser

³⁰⁷ Eckersley, 2015, s. 481 f.; En sådan eventuell skyldighet är inte föremål för diskussion i denna framställning.

³⁰⁸ Se kap. 3.3.1.

³⁰⁹ Eckersley, 2015, s. 481.

och som därför riskerar att få sina mänskliga rättigheter nekade eller kränkta i samband med klimatrelaterade händelser och katastrofer, såsom kvinnor.

Jag grundar mitt argument för en sådan särskild skyldighet på principen om CBDR och den socioekonomiska dimensionen av klimatrelaterad migration. De länder som saknar tillräckliga ekonomiska möjligheter att anpassa sig till klimatförändringarna, har troligen generellt sett inte heller tillräckliga förutsättningar att hantera olika slags diskriminering och ojämlikheter i samhället. Principen om CBDR skulle kunna utökas genom att inte endast ta hänsyn till länders olika bidrag till de antropogena klimatförändringar och rätt till ekonomisk utveckling i samband med utsläpp av växthusgaser, utan även till länders olika sociala utvecklingsnivå vad gäller exempelvis könsdiskriminering. Jag argumenterar således för ett gemensamt men olikartat ansvar att ta emot klimatmigranter, särskilt de som till följd av exempelvis intersektionell diskriminering drabbas extra hårt av klimatrelaterade katastrofer, *eftersom* stater dels har bidragit olika mycket till de antropogena klimatförändringarna, dels har olika förutsättningar att hantera diskriminering samt ekonomiska och sociala ojämlikheter. På så vis blir det intersektionella riskperspektivet bryggan mellan den internationella miljörätten och den internationella rätten om mänskliga rättigheter.

De länder som inte skulle anses tillhöra den grupp som skulle vara skyldiga att emot flest klimatmigranter, skulle i enlighet med principen om CBDR ändå ha en skyldighet att ta emot klimatmigranter utefter deras förmåga. Genom att dela in länder i grupper med ett gemensamt men olikartat ansvar väcks flera frågor, som exempelvis: ska länderna ha en viss diskretion i hur många klimatmigranter de ska ta emot och från vilka länder dessa ska komma, ska klimatmigranterna få tillfälliga eller permanenta uppehållstillstånd, hur ska problematiken med ”outsourcing” av staters utsläpp och ansvar genom att exempelvis placera fabriker i Asien hanteras,³¹⁰ och vilken hänsyn ska tas till utsläpp som sker i de länder som gör det i syfte att utvecklas ekonomisk?

³¹⁰ Jfr. Eckersley, 2015, s. 486.

5 Sammanfattande diskussion och slutsats

Kvinnor är, till följd av samspelet mellan flera olika faktorer, generellt sett mer sårbara inför klimatförändringarnas effekter. Kvinnor riskerar att få flera av sina mänskliga rättigheter nekade eller kränkta i samband med klimatrelaterade händelser eller katastrofer, ibland till den grad att rekvisitet ”förföljelse” i flyktingdefinitionen uppfylls. Om kvinnors klimatrelaterade ansökningar om flyktingstatus prövas genom en HRBA och med särskild hänsyn till intersektionell diskriminering,³¹¹ skulle en del av dessa kvinnor troligen anses ha en välgrundad fruktan för förföljelse. Dock måste även övriga rekvisit i flyktingdefinitionen vara uppfyllas. Eftersom ett av dessa rekvisit är att sökanden ska befinna sig utanför sin hemstat, kommer som sagt de många kvinnor som blir kvar i de drabbade områdena eller migrerar inom sitt hemland inte kunna söka flyktingstatus redan av den anledningen.³¹² Det krävs mycket av de enskilda kvinnorna, som kanske dessutom inte är resursstarka, för att erhålla flyktingstatus. Det är heller inte säkert att den stat som prövar ansökan ser katastrofer som sociala fenomen eller använder sig av en HRBA när rekvisitet förföljelse tolkas. Kvinnors möjlighet till flyktingstatus är därför begränsad.

Klimatmigranternas möjlighet till skydd genom den miljörättsliga principen om CBDR är, till skillnad från möjligheten till skydd genom flyktingstatus, näst intill outforskad. Trots det känns denna möjlighet mer hoppningivande än den mer frekvent förekommande diskussionen kring klimatmigranternas möjlighet till flyktingstatus, som inte har resulterat i något skydd för klimatmigranter. Det finns flera som hyser hopp om att den internationella miljörätten är den regim som är bäst lämpad att adressera klimatrelaterad migration generellt.³¹³ De höga krav som ställs för att få flyktingstatus hade inte behövts ställas för

³¹¹ Jfr. Scott, 2015, s. 36.

³¹² Se kap. 3.1.2.5.

³¹³ Se exempelvis Biermann & Boas, 2010; Kent & Behrman, 2018.

att få skydd genom principen om CBDR, vilket hade underlättat för de enskilda individerna. Med hänsyn till att olika länder har bidragit olika mycket till de antropogena klimatförändringarna och har olika möjlighet att ta emot klimatmigranter,³¹⁴ är principen om CBDR en god väg att gå för att ålägga stater ett gemensamt men olikartat ansvar att ta emot kvinnliga klimatmigranter.

Den internationella miljörätten bör kunna anpassas, kanske genom ett nytt protokoll till UNFCCC, för att, med hjälp av principen om CBDR, ålägga stater ett gemensamt men olikartat ansvar att ta emot klimatmigranter. Ansvaret bör särskilt gälla i förhållande till de som på grund av exempelvis intersektionell diskriminering drabbas extra hårt av klimatförändringarnas konsekvenser. Mitt argument grundas på följande. Stater har ett visst extraterritoriellt ansvar för kvinnors mänskliga rättigheter, vilka riskerar att nekas eller kränkas vid klimatförändringar. Detta ansvar kan tolkas innebära en skyldighet att inte orsaka klimatmigration och att ta emot klimatmigranter. Olika stater är i olika grader ansvariga för den migration som sker till följd av de antropogena klimatförändringarnas effekter. Olika stater har dessutom olika socioekonomiska förutsättningar att hantera intersektionell diskriminering, liksom ekonomiska och sociala ojämlikheter. Genom att applicera principen om CBDR på samtliga av dessa olikheter, kan ett gemensamt men olikartat ansvar att ta emot kvinnliga klimatmigranter identifieras.³¹⁵

För att undvika en exakt fastställelse av länders olika bidrag till de antropogena klimatförändringarna, skulle parterna kunna delas in i två eller flera grupper som har olika stort ansvar att ta emot klimatmigranter. Ett sådant protokoll skulle säkerligen möta ett stort motstånd från de stater som skulle räknas till den grupp som skulle ha ett extra stort ansvar att ta emot klimatmigranter. De länder som drabbas värst av klimatrelaterade katastrofer skulle däremot troligen vara positiva till ett sådant protokoll. Man kan även

³¹⁴ Se kap. 2.4.1

³¹⁵ Se kap. 4.2.

tänka sig att de stater som inte har bidragit mest till de antropogena klimatförändringarna, men som har bidragit tillräckligt mycket för att hamna i den grupp som ska ta emot flest klimatmigranter inte gärna ansluter sig till ett sådant protokoll.

För att kortfattat besvara mina frågeställningar kan följande framföras. I ljuset av en HRBA, så har kvinnor möjlighet att få skydd från klimatrelaterade händelser eller katastrofer genom flyktingstatus enligt flyktingkonventionen. Med tanke på hur begränsad denna möjlighet är, och hur mycket arbete den kräver av de enskilda kvinnorna, behöver ett mer omfattande skydd identifieras. Genom att den miljörättsliga principen om CBDR utvecklas till att inte endast ta hänsyn till staters olika bidrag till de antropogena klimatförändringarna och den klimatmigration som därmed orsakas, utan även till staters socioekonomiska möjligheter att tackla exempelvis intersektionell diskriminering, bör ett gemensamt men olikartat ansvar för stater att ta emot kvinnliga klimatmigranter kunna identifieras.

Käll-och litteraturförteckning

Internationella överenskommelser

FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna, Universal Declaration of Human Rights, UNGA resolution 217 A (III), den 10 december 1948.

Förenta Nationernas stadga (Charter of the United Nations) och Stadgan för den Internationella domstolen (Statute of the International Court of Justice), San Francisco den 26 juni 1945, trädde i kraft den 24 oktober 1945.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, Convention Relating to the Status of Refugees, Genève den 28 juli 1951, UNTS volym 189.

1967 års protokoll angående flyktingars rättsliga ställning, Protocol Relating to the Status of Refugees, New York den 31 januari 1967, UNTS volym 606.

Den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, International Covenant on Civil and Political Rights, New York den 16 december 1966, SÖ 1971:42.

Den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, New York den 16 december 1966, SÖ 1971:41.

Konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, New York den 18 december 1979, SÖ 1980:8.

FN:s ramkonvention om klimatförändringar, United Nations Framework Convention on Climate Change, New York den 9 maj 1992, SÖ 1993:13.

Parisavtalet, Paris Agreement, Paris den 12 december 2015, FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1, 1. (i kraft 4 november 2016).

Stockholmsdeklarationen om den mänskliga miljön, Stockholm Declaration on the Human Environment, Stockholm den 16 juni 1972, A/Conf.48/14/Rev. 1.

Riodeklarationen om miljö och utveckling, Rio Declaration on Environment and Development, Rio de Janeiro, juni 1992, A//CONF.151/26 (Vol. I).

Agenda 21, Rio de Janeiro, juni 1992 under FN:s konferensen om miljö och utveckling.

Johannesburgdeklarationen om hållbar utveckling, Johannesburg Declaration on Sustainable Development, Johannesburg den 4 september 2002, A/CONF 199/20, resolution 1.

Cancun avtalen, Cancun Agreements, "The Cancun Adaption Framework", Cancun den 10 december 2010, FCCC/CP/2010/7/Add.1, Decision 1.CP/16.

Doha Decision 1/CMP.8, "Amendmend to the Kyoto Protocol pursuant to its Article 3 paragraph 9 (the Doha Amendment), Doha den 8 december 2012, FCCC/KP/CMP/2012/13/Add.1.

Doha Decision 3.CP/18 on Loss and Damage, Doha, december 2012, FCCC/CP/2012/8/Add.1.

1969 års Wienkonvention om tolkning av traktat, Vienna Convention on the Law of Treaties, Wien den 23 maj 1969, SÖ 1975:1

Vienna Declaration and Programme of Action, Wien den 12 juli 1993, A/CONF.157/23.

The Declaration of States Parties to the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol, Genève, December 2001.

Litteratur

Ackerly, Brooke A.: “Hidden in Plain Sight: Social Inequalities in the Context of Environmental Change”, i: McLeman, Robert, Schade, Jeanette. & Faist, Thomas. (red.): *Environmental Migration and Social Inequality*, 1. uppl. Chambridge, 2016, s. 131–149.

Ackerly, Brooke A., Anam, Mujibul, Gulligan, Jonathan & Goodbred, Steven: “Climate and community: The human rights, livelihood and migration impacts of climate change”, i: Manou, Dimitra, Baldwin, Andrew, Cubie, Dug, Mihr, Anja & Thorp, Teresa M. (red.): *Climate change, migration and human rights: law and policy perspectives*, Abingdon, Oxon, 2017[2017], s. 189–202.

Anastasiou, Thekli: “Public international law’s applicability to migration as adaption: fit for purpose?”, i: Behrman, Simon & Kent, Avidan (red.): *"Climate refugees": beyond the legal impasse?*, Abingdon, 2018, s. 103–117.

Anderson, Michael R.: “Human Rights Approaches to Environmental Protection: An Overview”, i: Anderson, Michael R. & Boyle, Alan E. (red.): *Human rights approaches to environmental protection*, Clarendon, Oxford, 1996, s. 1–23.

Arbour, Louise: “The Responsibility to Protect as a Duty of Care in International Law and Practice”, *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 3, Cambridge University Press, juli 2008, s. 445–458.

Atapattu, Sumudu & Carmen G. Gonzalez: “The North-South Divide in International Environmental Law: Framing the Issue”, i: Razzaque, Jona (University of the West of England, Bristol) et al. (red.), *International environmental law and the global south*, Cambridge University Press, 2016, s. 1-20.

Bates, Ed: “History” i: Moeckli, Daniel, Shah, Sangeeta, Sivakumaran, Sandesh & Harris, David J. (red.): *International human rights law*, 3. uppl., Oxford, 2018, s. 3–21.

Behrman, Simon & Kent, Avidan: “Overcoming the legal impasse? Setting the scene”, i: Behrman, Simon & Kent, Avidan (red.): *“Climate refugees”: beyond the legal impasse?*, Abingdon, 2018, s. 3–15.

Biermann, Frank: “Global Governance to Protect Future Climate Refugees”, i: Behrman, Simon & Kent, Avidan (red.): *“Climate refugees”: beyond the legal impasse?*, Abingdon, 2018, s. 265–277.

Biermann, Frank & Boas, Ingrid: “Preparing for a Warmer World: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees”, *Global Environmental Politics*, vol. 10, nr. 1, februari 2010, s. 60–88.

Birnie, Patricia W., Boyle, Alan E. & Redgwell, Catherine: *International law and the environment*, 3. uppl., Oxford University Press, Oxford, 2009.

Bodansky, Daniel, Brunnée, Jutta & Rajamani, Lavanya: *International climate change law*, Oxford University Press, Oxford, 2017.

Boyle, Alan: “Soft law in international law-making”, i: Evans, Malcolm David (red.): *International law*, 3. uppl., Oxford University Press, Oxford, 2010.

Chinkin, Christine & Freeman, Marsha A.: “Introduction”, i: Freeman, Marsha A., Chinkin, Christine & Rudolf, Beate (red.), *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: a commentary*, Oxford, 2013[2012].

Chinkin, Christine: “Sources” i: Moeckli, Daniel, Shah, Sangeeta, Sivakumaran, Sandesh & Harris, David J. (red.): *International human rights law*, 3. uppl., Oxford, 2018, s. 63–85.

Crenshaw, Kimberlé: “Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics”, *University of Chicago Legal Forum*, vol. 1989, Issue 1, artikel 8, 1989, s. 139–167.

Cubie, Dug: “In-situ adaption: Non-migration as a coping strategy for vulnerable persons”, i: Manou, Dimitra, Baldwin, Andrew, Cubie, Dug, Mihr, Anja & Thorp, Teresa M. (red.): *Climate change, migration and human rights: law and policy perspectives*, Abingdon, Oxon, 2017[2017], s. 99–114.

Eckersly, Robyn: “The common but differentiated responsibilities of states to assist and receive ‘climate refugees’”, *European Journal of Political Theory*, s. 481–500, 2015.

Edwards, Alice: “International Refugee Law” i: Moeckli, Daniel, Shah, Sangeeta, Sivakumaran, Sandesh & Harris, David J. (red.): *International human rights law*, 3. uppl., Oxford, 2018, s. 539–553.

El-Hinnawi, Essam: *Environmental Refugees*, Nairobi: United Nations Environment Programme, 1985.

Ferris, Elizabeth: “Governance and climate change-induced mobility: International and regional frameworks”, i: Manou, Dimitra, Baldwin,

Andrew, Cubie, Dug, Mihr, Anja & Thorp, Teresa M. (red.): *Climate change, migration and human rights: law and policy perspectives*, Abingdon, Oxon, 2017[2017], s. 11–27.

Foster, Michelle, *International refugee law and socio-economic rights: refuge from deprivation*, 1. pbk. ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2009[2007].

Garlick, Madeline, Franck, Marine & Bower, Erica: “Enhancing legal protection for people displaced in the context of disasters and climate change: challenges and opportunities”, i: Behrman, Simon & Kent, Avidan (red.): *"Climate refugees": beyond the legal impasse?*, Abingdon, 2018, s. 118–125.

Graeme, Hugo: “Climate Change-Induced Mobility and the Existing Migration Regime in Asia and the Pacific”, i: McAdam, Jane: (red.): *Climate change and displacement: multidisciplinary perspectives*, Hart, Oxford, 2010.

Eckstein, David, Künzel, Vera & Schäfer, Laura: *Global Climate Risk Index 2018: Who Suffers Most from Extreme Weather Events? Weather-related Loss Events in 2016 and 1997 to 2016*, Germanwatch e.V., Bonn, November 2017, <<https://germanwatch.org/en/download/20432.pdf>>, besökt 2018-03-02, tillgänglig via: <<http://germanwatch.org/en/crri>>.

Goodwin-Gill, Guy S. & McAdam, Jane: *The refugee in international law*, 3. ed., Oxford University Press, Oxford, 2007.

Grahl-Madsen, Atle: *The Status of Refugees in International Law*, vol. 1, Sijthoff, Leiden, 1966.

Hathaway, James C. & Foster, Michelle, *The law of refugee status [Elektronisk resurs]*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014.

Joseph, Sarah & Dipnall, Sam: "Scope of Application", i: Moeckli, Daniel, Shah, Sangeeta, Sivakumaran, Sandesh & Harris, David J. (red.): *International human rights law*, 3 uppl., Oxford, 2018.

Kent, Avidan & Behrman, Simon: *Facilitating the Resettlement and Rights of Climate Refugees: An Argument for Developing Existing Principles and Practices*, Routledge, Taylor & Francis Group, Abingdon och New York, 2018.

Knox, John H.: "Diagonal Environmental Rights", i: Gibney, Mark & Skogly, Sigrun (red.): *Universal human rights and extraterritorial obligations*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, Pa., 2010, s. 82–103.

Kälin, Walter & Schrepfer, Nina: "Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change: Normative Gaps and Possible Approaches", UNHCR Legal Protection Policy Research Series PPLA/2012/01, februari 2012, <<http://www.unhcr.org/4f33f1729.pdf>>, besökt 2018-04-18.

Kälin, Walter: "Conceptualising Climate-Induced Displacement", i: McAdam, Jane: *Climate Change and Displacement: Multidisciplinary Perspectives [Elektronisk resurs]*, Hart Publishing Limited, 2010.

Kravchenko, Svitlana, Chowdhury, Tareq M.R. & Hossain Bhuiyan, Md Jahid: "Principles of international environmental law", i: Alam, Shawkat, Bhuiyan, Jahid Hossain, Chowdhury, Tareq M. R. & Techera, Erika J. (red.): *Routledge handbook of international environmental law*, London, 2015[2015].

Linderfalk, Ulf: "Folkrätten, staten & statens suveränitet" i: Linderfalk, Ulf (red.): *Folkrätten i ett nötskal*, 2., [utök. och uppdaterade uppl.], Studentlitteratur, Lund, 2012, s. 13–24.

Lindholm Billing, Karolina & Seidlitz, Madelaine: "Den internationella flyktingrätten", i: Diesen, Christian, *Bevis. 8, Prövning av migrationsärenden, 2.*, omarb. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012, s. 103–154.

Noll, Gregor: "Internationell flyktingrätt", i: Linderfalk, Ulf (red.): *Folkkrätten i ett nötskal, 2.*, [utök. och uppdaterade uppl.], Studentlitteratur, Lund, 2012, s. 181–188.

Manou, Dimitri & Mihr, Anja: "Climate change, migration and human rights" i: Manou, Dimitra, Baldwin, Andrew, Cubie, Dug, Mihr, Anja & Thorp, Teresa M. (red.): *Climate change, migration and human rights: law and policy perspectives*, Abingdon, Oxon, 2017[2017], s. 3–8.

Mayer, Benoit & Crépeau, François: "Introduction", i: Mayer, Benoit & Crépeau, François (red.): *Research handbook on climate change, migration and the law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 1-25.

McAdam, Jane: *Climate change, forced migration, and international law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

McInerney-Lankford, Siobhán: "Climate change, human rights and migration: a legal analysis of challenges and opportunities", i: Mayer, Benoit. och Crépeau, François. (red.): *Research handbook on climate change, migration and the law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 131-168.

McLeman, Robert: "Climate-related migration and its linkages to vulnerability, adaption, and socio-economic inequality: evidence from recent examples", i: Mayer, Benoit. och Crépeau, François. (red.), *Research handbook on climate change, migration and the law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 29-48.

Mégret, Frédéric: “Nature of Obligations” i: Moeckli, Daniel, Shah, Sangeeta, Sivakumaran, Sandesh & Harris, David J. (red.): *International human rights law*, 3. uppl., Oxford, 2018, s. 86–109.

Meyer, Elise: “Designing Women: The Definition of ‘Woman’ in the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women”, *Chicago Journal of International Law*, vol. 16: nr. 2, artikel 7, 2016, tillgänglig via:
<<http://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol16/iss2/7>>, besökt 2018-05-07.

Mihr, Anja: “Climate justice, migration and human rights”, i: Manou, Dimitra, Baldwin, Andrew, Cubie, Dug, Mihr, Anja & Thorp, Teresa M. (red.): *Climate change, migration and human rights: law and policy perspectives*, Abingdon, Oxon, 2017[2017], s. 45–67.

Myers, Norman & Kent, Jennifer: “Environmental Exodus: An Emergent Crisis in the Global Arena”, *Project of the Climate Institute*, Washington D.C., juni 1995.

Myers, Norman: “Environmental Refugees: a growing phenomenon of the 21st century”, *Philosophical Transactions: Biological Sciences*, vol. 357, nr. 1420, Reviews and a Special Collection of Papers on Human Migration, 29 maj 2002, s. 609–613.

Olofsson, Anna, Giritli Nygren, Katarina & Öhman, Susanna: ”Samhällets sårbarhet och resiliens: en kritisk begreppsgranskning ur ett intersektionellt perspektiv”, i: Ullberg, Susann Baez & Becker, Per (red.): *Katastrofriskreducering: perspektiv, praktik, potential*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2016, s. 61–80.

Rajamani, Lavanya: *Differential treatment in international environmental law*, Oxford University Press, New York, 2006.

Rajamani, Lavanya: “Ambition and differentiation in the 2015 Paris agreement: Interpretative possibilities and underlying politics”, *International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 65, Issue 1, april 2016, s. 493–514.

Scott, Matthew: “Finding Agency in Adversity: Applying the Refugee Convention in the Context of Disasters and Climate Change”, *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 35, Issue 4, 1 december 2016, s. 26–57.

Scott, Matthew: *Refugee Status Determination in the Context of “Natural” Disasters and Climate Change: A Human Rights-Based Approach*, Lund University (Media-Tryck), Lund, 2018.

Smit, Barry och Wandel, Johanna: “Adaption, adaptive capacity and vulnerability”, *Global Environmental Change*, vol. 16, 2006, s. 282-292.

Simperingham, Ezikiel: “State responsibility to prevent climate displacement: The importance of housing, land and property rights”, i: Manou, Dimitra, Baldwin, Andrew, Cubie, Dug, Mihr, Anja & Thorp, Teresa M. (red.): *Climate change, migration and human rights: law and policy perspectives*, Abingdon, Oxon, 2017[2017], s. 86–98.

Van Boven, Theo: “Categories of Rights” i: Moeckli, Daniel, Shah, Sangeeta, Sivakumaran, Sandesh & Harris, David J. (red.): *International human rights law*, 3 uppl., Oxford, 2018, s. 135–147.

Van der Vliet, Jolanda: “‘Climate refugees’: a legal mapping exercise”, i: Behrman, Simon & Kent, Avidan (red.): *“Climate refugees”: beyond the legal impasse?*, Abingdon, 2018, s. 16–33.

Wisner, Benjamin et al.: *At risk [Elektronisk resurs] : natural hazards, people's vulnerability and disasters*, 2. uppl., Routledge, New York, 2004.

Woods, Kerri: “The rights of humans as ecologically embedded beings”, i: Oksanen, Markku, Dodsworth, Ashley & O'Doherty, Selina (red.), *Environmental human rights: a political theory perspective*, Abingdon, Oxon, 2018, s. 17–32.

FN dokument

CESCR: *General Comment No. 3: The Nature of States Parties' Obligations (Art. 2, Para. 1, of the Covenant)*, den 14 december 1990, E/1991/23.

CESCR: *General Comment No. 14: The right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12)*, den 11 augusti 2000, E/C.12/2000/4.

CEDAW: *General Recommendation No. 25, on article 4, paragraph 1, of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, on temporary special measures*, 2004.

CEDAW: *General Recommendation No. 28 on the Core Obligations of States Parties under Article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, den 16 december 2010, /C/GC/28.

CEDAW: *General Recommendation No. 37 on Gender-related dimensions of disaster risk reduction in the context of climate change*, den 7 februari 2018, /C/GC/37.

HRC: *CCPR General Comment No. 15: The Position of Aliens Under the Covenant*, den 11 april 1986.

HRC: *General Comment No. 31 on The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant*, den 29 mars 2004, CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13.

Human Rights Council Resolution on Human Rights and Climate Change, 30 juni 2015, A/HRC/29/L.21.

OHCHR: Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the relationship between climate change and human rights, A/HRC/10/61, 15 januari 2009.

IOM: *IOM Outlook on Migration, Environment and Climate Change*, 2014, <http://publications.iom.int/system/files/pdf/mecc_outlook.pdf>, besökt 2018-02-07.

Knox, John H., Independent Expert on Human Rights and the Environment, Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment: *Mapping Report*, A/HRC/25/53, 30 december 2013.

Knox, John H., Independent Expert on Human Rights and the Environment, *Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean healthy and sustainable environment*, A/HRC/37/59, den 24 januari 2018.

UNHCR: *Forced Displacement in the Context of Climate Change: Challenges for States under International Law*, Submission to the 6th session of the Ad Hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action under the Convention, AWG-LCA 6, den 19 maj 2009.

UNHCR: *Guidelines on International Protection: Gender-Related Persecution within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, HRC/GIP/02/01, den 7 maj 2002.

UNHCR: *Guidelines on International Protection: "Membership of a particular social group" within the context of Article 1A(2) of the 1951*

Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, HRC/GIP/02/02, den 7 maj 2002.

UNHCR: *Human Mobility in the Context of Climate Change*, UNFCCC-Paris COP21, Recommendation from the Advisory Group on Climate Change and Human Mobility, november 2015.

UNGA Res 2997 (XXVII), *Institutional and Financial Arrangements for International Environmental Cooperation*, den 15 december 1972.

UNGA Res 428 (V), *Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*, den 14 december 1950.

Rouviere, C., Williams, T., Ball, R., Shinyak, Y., Topping, J., Nishioka, S., Ando, M., Okita, T.: "Human settlement: the energy, transport and industrial sectors; human health; air quality; and changes in ultraviolet-B radiation". I: Tegart, WJ. McG., Sheldon, G.W. & Griffiths, D.C. (red.): *Climate Change: The IPCC Impacts Assessment by Working Group II*, Australian Government Publishing Service, Canberra, Australien, 1990, s. 5-1-5-40.

Bindoff, N.L., Stott, P.A., AchutaRao, K.M., Allen, M.R., Gillett, N., Gutzler, D., Hansingo, K., Hegerl, G., Hu, Y., Jain, S., Mokhov, I.I., Overland, J., Perlwitz, J., Sebbari, R. och Zhang, X.: "Detection and Attribution of Climate Change: from Global to Regional". I: Stocker, T.F., Qin, D., Plattner, G.-K., Tignor, M., Allen, S.K., Boschung, J., Nauels, A., Xia, Y., Bex, V. och Midgley, P.M. (red.): *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge, Storbritannien och New York, NY, USA, 2013, s. 867-952.

IPCC: "Summary for Policymakers". I: Stocker, T.F., Qin, D., Plattner, G.-K., Tignor, M., Allen, S.K., Boschung, J., Nauels, A., Xia, Y., Bex, V. och Midgley, P.M. (red.): *Climate Change 2013: The Physical Science Basis*.

Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change Cambridge University Press, Cambridge, Storbritannien och New York, NY, USA, 2013, s. 3–29.

Olsson L et al.: *Livelihoods and poverty. Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects*, Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel of Climate Change, eds Field CB, et al. (Cambridge University Press, Cambridge, Storbritannien och New York, NY, USA), 2014, s. 793–832.

IPCC: *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, R.K. Pachauri och L.A. Meyer (eds.)], Genève, Schweiz, 2014.

Elektroniska källor

Aid, Christian: *Human tide: the real migration crisis*, A Christian Aid Report, maj 2007, <<https://www.christianaid.org.uk/sites/default/files/2017-08/human-tide-the-real-migration-crisis-may-2007.pdf>>, besökt 2018-02-17.

MOEF: *Bangladesh Climate Change Strategy and Action Plan 2009*, Ministry of Environment and Forests, Government of the People's Republic of Bangladesh, Dhaka, Bangladesh 2009, <https://www.iucn.org/downloads/bangladesh_climate_change_strategy_and_action_plan_2009.pdf>, besökt 2018-03-05.

Nationalencyklopedin: *antropogen*, <<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/antropogen>>, besökt 2018-05-11.

Nationalencyklopedin: *antropocentrisk*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/antropocentrisk>>, besökt 2018-05-11.

Nationalencyklopedin: *Nederländerna*.

<<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/nederländerna>>, besökt 2018-05-02.

OHCHR: "Human Rights and the Environment: Our Generation Must Meet the Great Challenge – UN Experts" pressmeddelande den 5 juni 2015,

<<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16052&LangID=E>>, besökt den 3 april 2018.

Oxford English Dictionary Online: *anthropocentrism*, *n.*,

<<http://www.oed.com/view/Entry/336263?redirectedFrom=anthropocentrism>>, Oxford University Press, besökt 2018-05-11.

Oxford English Dictionary Online: *ecocentrism*, *n.*,

<<http://www.oed.com/view/Entry/261559?redirectedFrom=ecocentrism>>, Oxford University Press, besökt 2018-05-11.

IPCC: *IPCC Factsheet: What is the IPCC?*,

<http://www.ipcc.ch/news_and_events/docs/factsheets/FS_what_ipcc.pdf>, tillgänglig via: <<http://www.ipcc.ch/>>, den 30 augusti 2013, besökt 2018-05-19.

Germanwatch e.V: *Sea-Level Rise in Bangladesh and the Netherlands: One Phenomenon, Many Consequences*, 2004,

<<https://germanwatch.org/download/klak/fb-ms-e.pdf>>, besökt 2018-03-02.

University of Michigan Law School, *International Refugee Law: The Michigan Guidelines on Nexus to a Convention Ground*, den 25 mars

2001, tillgänglig via: <<http://www.refworld.org/docid/3dca7b439.html>>, besökt 2018-05-20.

UNDP: *Gender, climate and disaster resilience*,

<<http://www.undp.org/content/undp/en/home/gender-equality/gender--climate-and-disaster-resilience.html>>, besökt 2018-03-15.

UNFCCC: Paris Agreement: Status of Ratification,
<http://unfccc.int/paris_agreement/items/9444.php>, besökt 2018-05-09.

UN Women Watch: *Women, Gender Equality and Climate Change* (fact sheet), 2009,
<[http://www.un.org/womenwatch/feature/climate_change/downloads/Women and Climate Change Factsheet.pdf](http://www.un.org/womenwatch/feature/climate_change/downloads/Women_and_Climate_Change_Factsheet.pdf)>, besökt 2018-03-14, via:
<http://www.un.org/womenwatch/feature/climate_change/>.

World Bank, 9 oktober 2016,
<<http://www.worldbank.org/en/results/2016/10/07/bangladesh-building-resilience-to-climate-change>>, besökt 2018-03-07.

Rättsfallsförteckning

International Court of Justice

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, s. 136.

Armed Activity on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgement, ICJ Reports 2005, s. 168.

High Court of Australia

A v. Minister for Immigration and Ethnic Affairs, 1998, INLR 1 190 CLR 225, 264, 142 ALR 331.

New Zealand Immigration and Protection Tribunal

BG Fiji, 2012, NZIPT 800091.

AF (Kiribati), 2013, NZIPT 800413.

Refugee Status Appeals Authority, Refugee Appeal No. 74665/03, 7 juli, 2004.

United Kingdom Supreme Court

Secretary of State for the Home Department v. AH (Sudan) and others (FC), 2007, UKHL 49.

Skiljedomar

Trail Smelter Arbitration (United States v. Canada), 16 april 1938 och 11 mars 1941.